

Προπτυχιακή Εργασία

Μπεσίρη Ακριβή

Βασικός Μέτοχος, Ελευθερία Ανταγωνισμού και Ελευθερία Πληροφόρησης

Το Θέμα

Η σχέση μεταξύ πολιτικής εξουσίας και οικονομικών δραστηριοτήτων απασχολεί κάθε κοινωνία και κάθε εποχή από το «Χρυσό Αιώνα» του Περικλέους μέχρι σήμερα.

Σήμερα η παγκοσμιοποίηση είναι γεγονός. Τα σύνορα έχουν πέσει. Η ανταγωνιστικότητα και η επιχειρηματικότητα είναι οι απαραίτητες προϋποθέσεις της ανάπτυξης.

Είναι επίσης γεγονός το οποίο πολύ νωρίς είχαν επισημάνει και αναλύσει σπουδαίοι διανοητές, όπως ο Κάρλ Πόπερ και ο Μακ Λιούαν, ότι τα αγαθά της τεχνολογικής επανάστασης στις τηλεπικοινωνίες συνοδεύονται και από σοβαρές αρνητικές επιπτώσεις από τη λειτουργία των ηλεκτρονικών μέσων ενημέρωσης στην κοινωνική, την πολιτισμική, την οικονομική και την πολιτική ζωή.

Σε ότι αφορά ειδικότερα την ελεύθερη διακίνηση των ιδεών και την πολυφωνία, τα ατομικά δικαιώματα και τις κοινωνικές αξίες, τη γλώσσα και την αισθητική, τους πολιτικούς και κοινωνικούς θεσμούς, αλλά και αυτή τη δημόσια τάξη, είναι τόση η βλάβη που μπορεί να προκύψει, ώστε η κακή λειτουργία των τηλεοπτικών μέσων να αποτελεί τον υπ' αριθμόν 1 κίνδυνο για την κοινωνική και πολιτική σταθερότητα, για τον πολιτισμό και τη δημοκρατία σε μια χώρα.

Άλλωστε σωστά ειπώθηκε από τον Ουμπέρτο Έκο κι άλλους διανοητές ότι δεν χρειάζεται πια να διαθέτεις στρατεύματα, αν θέλεις να καταργήσεις τη δημοκρατία σε μια χώρα. Αρκούν τα ηλεκτρονικά μέσα ενημέρωσης.

Σε πολλές χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης αλλά και ολόκληρου του κόσμου γενικότερα, οι παραπάνω ανησυχίες έχουν δυστυχώς πραγματοποιηθεί παίρνοντας τα τελευταία χρόνια τη μορφή της διαπλοκής και της αδιαφάνειας κατά τη λειτουργία των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης, σε συνδυασμό με την σύναψη δημοσίων συμβάσεων από τους ιδιοκτήτες των Μέσων, καθώς αυτοί έχουν τη δυνατότητα να ελέγχουν και να χειραγωγούν. Η διαπλοκή αυτή έχει αποδειχθεί τέρας αντοχής, αλλά και νικήτρια σε κάθε αναμέτρηση με την πολιτεία μέχρι σήμερα.

Η εργασία αυτή προσεγγίζει την πιο πρόσφατη νομοθετική προσπάθεια της Κυβέρνησης με το νομοσχέδιο του Υπουργείου Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης «Μέτρα για τη διασφάλιση της διαφάνειας και την αποτροπή καταστρατηγήσεων κατά τη διαδικασία σύναψης δημοσίων συμβάσεων», το γνωστό και ως «νομοσχέδιο για τον βασικό μέτοχο», σε συνδυασμό με τα άμεσα συσχετιζόμενα θέματα της συνταγματικής ελευθερίας της πληροφόρησης καθώς και της ελευθερίας του ανταγωνισμού.

1.- Εισαγωγή

1.1.- Οι πρόσφατες νομοθετικές διεργασίες

Οι πιο πρόσφατες προσπάθειες της Βουλής των Ελλήνων προκειμένου να περιορισθεί ή ακόμα και να εξαιρεθεί ει δυνατόν το φαινόμενο της διαπλοκής, μπορούν να σκιαγραφηθούν ως εξής

Το 2001 κατά την Αναθεώρηση του Συντάγματος στις σχετικές συζητήσεις στην Βουλή, όπως προκύπτει από τα Πρακτικά τονίστηκε, ότι βασική αιτία της διαπλοκής ήταν η σύναψη δημοσίων συμβάσεων ή η ανάληψη κρατικών προμηθειών από πρόσωπα που είχαν τη

δυνατότητα να πιέζουν και να επηρεάζουν με τα μέσα ενημέρωσης που ελέγχουν. Έτσι φθάσαμε στη συνταγματική διάταξη του άρθρου 14 παράγραφος 9, που θεωρεί ασυμβίβαστη την ιδιότητα των ατόμων που συναλλάσσονται με το δημόσιο με την ιδιότητα του ιδιοκτήτη, του εταιρίου, του βασικού μετόχου ή του διευθυντικού στελέχους μέσου ενημέρωσης. Η πριν από την πρόσφατη αναθεώρηση διάταξη του άρθρου 14 παρ.9 όριζε: «Νόμος μπορεί να προσδιορίσει ότι τα μέσα χρηματοδότησης εφημερίδων και περιοδικών πρέπει να γίνονται γνωστά». Η ρύθμιση αυτή τροποποιήθηκε και η σχετική διάταξη αντικαταστάθηκε από άλλη με το εξής περιεχόμενο: «Το ιδιοκτησιακό καθεστώς, η οικονομική κατάσταση και τα μέσα χρηματοδότησης των μέσων ενημέρωσης πρέπει να γίνονται γνωστά, όπως νόμος ορίζει. Νόμος προβλέπει τα μέτρα και τους περιορισμούς, που είναι αναγκαίοι για την πλήρη διασφάλιση της διαφάνειας και της πολυφωνίας στην ενημέρωση. Απαγορεύεται η συγκέντρωση του ελέγχου περισσότερων μέσων ενημέρωσης της αυτής ή άλλης μορφής. Απαγορεύεται ειδικότερα η συγκέντρωση περισσότερων του ενός ηλεκτρονικών μέσων ενημέρωσης της αυτής μορφής, όπως νόμος ορίζει. Η ιδιότητα του ιδιοκτήτη, του εταιρίου, του βασικού μετόχου ή του διευθυντικού στελέχους επιχείρησης μέσων ενημέρωσης είναι ασυμβίβαστη με την ιδιότητα του ιδιοκτήτη, του εταιρίου, του βασικού μετόχου ή του διευθυντικού στελέχους επιχείρησης που αναλαμβάνει έναντι του Δημοσίου ή νομικού προσώπου του ευρύτερου δημοσίου τομέα την εκτέλεση έργων ή προμηθειών ή την παροχή υπηρεσιών. Η απαγόρευση του προηγούμενου εδαφίου καταλαμβάνει και κάθε είδους παρένθετα πρόσωπα, όπως συζύγους, συγγενείς, οικονομικά εξαρτημένα άτομα ή εταιρίες. Νόμος ορίζει τις ειδικότερες ρυθμίσεις, τις κυρώσεις που μπορεί να φτάνουν μέχρι την ανάκληση της άδειας ραδιοφωνικού ή τηλεοπτικού σταθμού και μέχρι την απαγόρευση σύναψης ή την ακύρωση της σχετικής σύμβασης, καθώς και τους τρόπους ελέγχου και τις εγγυήσεις αποτροπής των καταστρατηγήσεων των προηγούμενων εδαφίων.»

Ακολούθησε τον Ιούνιο του 2002 ο Ν. 3021 με τίτλο «Περιορισμοί στη σύναψη δημοσίων συμβάσεων με πρόσωπα που δραστηριοποιούνται ή συμμετέχουν σε επιχειρήσεις μέσων ενημέρωσης και άλλες διατάξεις» (ΦΕΚ Α', 134/2002), που ψήφισε η κυβέρνηση Σημίτη σε εκτέλεση της συνταγματικής διάταξης. Ο νόμος όμως αυτός δυστυχώς άφησε περιθώρια καταστρατήγησης του Συντάγματος. Ο ιδιοκτήτης, ή ο βασικός μέτοχος, ή ο εταίρος που αναλαμβάνανε δημόσια έργα ή κρατικές προμήθειες, μπορούσε να βρει κάλυψη είτε σε εταιρίες του εξωτερικού, είτε σε συγγενικά του πρόσωπα που απλώς απεδείκνυαν ότι είχαν περιουσιακή αυτοτέλεια. Τελικά το Δ' Τμήμα του Συμβουλίου της Επικρατείας με απόφασή του της 16ης Ιουνίου 2004 διαπίστωσε τη διάσταση ανάμεσα στο Ν. 3021/2002 και στην επίμαχη συνταγματική διάταξη.

Στη συνέχεια, στις 20/12/2004 η Νέα Δημοκρατία κατέθεσε στη Βουλή το σχέδιο νόμου που προαναφέρθηκε και τιτλοφορείται «Μέτρα για τη διασφάλιση της διαφάνειας και την αποτροπή καταστρατηγήσεων κατά τη διαδικασία σύναψης δημοσίων συμβάσεων», το οποίο έφερε στο προσκήνιο πληθώρα συζητήσεων και αντιπαραθέσεων. Το επίμαχο νομοσχέδιο ψηφίστηκε από την πλειοψηφία της Κυβέρνησης της Νέας Δημοκρατίας στη Βουλή, αλλά τελικά και κάτω από την απειλή της επιβολής κυρώσεων από την Ευρωπαϊκή Ένωση, ανεστάλη η εφαρμογή του.

1.2.- Ελευθερία πληροφόρησης

Η ελευθερία της πληροφόρησης αποκτά ιδιαίτερη σημασία στη σύγχρονη εποχή, η οποία χαρακτηρίζεται ως «εποχή ή κοινωνία της πληροφορίας». Η συνεχώς αυξανόμενη σημασία της πληροφορίας στη σημερινή εποχή οφείλεται στη ραγδαία εξέλιξη της τεχνολογίας, η οποία επέτρεψε την άμεση και σε παγκόσμιο επίπεδο επικοινωνία των ανθρώπων με σύγχρονα μέσα και, κυρίως μέσω του διαδικτύου. Χωρίς την ελευθερία της πληροφορίας είναι αδύνατη η λειτουργία της δημοκρατίας, γιατί λείπει η ενημέρωση την οποία προϋποθέτει η εύλογη και σώφρων άσκηση των πολιτικών δικαιωμάτων των πολιτών και του ελέγχου των κυβερνώντων.

Η ελευθερία της πληροφόρησης πραγματώνεται και μέσα από την ελεύθερη και απρόσκοπτη λειτουργία των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης. Οι περιορισμοί στο δικαίωμα της πληροφόρησης, όπως συμβαίνει και στην περίπτωση του Νόμου περί βασικού μετόχου, μπορούν να επιβληθούν όταν κρίνονται απολύτως αναγκαίοι για την προστασία του

δημόσιου συμφέροντος.

1.3.- Ελευθερία ανταγωνισμού

Ο ελεύθερος και ανόθευτος ανταγωνισμός αποτελεί πράγματι τον ακρογωνιαίο λίθο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η κατοχύρωσή του στις ευρωπαϊκές συνθήκες συνιστά μια από τις θεμελιώδεις αποφάσεις που συγκροτούν το «κοινοτικό σύνταγμα». Έτσι η Συνθήκη προβλέπει την εγκαθίδρυση ενός καθεστώτος «που εξασφαλίζει ανόθευτο ανταγωνισμό μέσα στην εσωτερική αγορά». Το νέο (μετά τη Συνθήκη του Μάαστριχτ) άρθρο 3Α ΣυνθΕΚ ορίζει ότι η οικονομική πολιτική «ασκείται σύμφωνα με την οικονομία της ανοικτής αγοράς με ελεύθερο ανταγωνισμό», ενώ ο καθορισμός και η άσκηση ενιαίας νομισματικής και συναλλαγματικής πολιτικής έχουν ως «πρωταρχικό στόχο» την διατήρηση της σταθερότητας των τιμών και την υποστήριξη των γενικών οικονομικών πολιτικών.

Ανταγωνιστική ελευθερία καταρχήν σημαίνει :

(i) Ότι ο καθένας έχει το δικαίωμα να ανταγωνίζεται.

(ii) Ότι ο καθένας έχει το δικαίωμα να διαμορφώνει την ανταγωνιστική του δράση και τα μέσα της ελεύθερα και χωρίς περιορισμούς, οι οποίοι ενδεχομένως θα καταλήγουν στην κατάλυση του δικαιώματός του.

(iii) Ότι ο καθένας έχει αντίστοιχα το δικαίωμα της μη συμμετοχής στον οικονομικό ανταγωνισμό.

(iv) Ότι η αγορά θα πρέπει να είναι ελεύθερη ώστε ο καθένας ελεύθερα να συναλλάσσεται. Χωρίς ανταγωνιστική ελευθερία δεν νοείται συμβατική ελευθερία.

Η σχετικοποίηση της ανταγωνιστικής ελευθερίας προς τα «δικαιώματα των άλλων» σημαίνει εξασφάλιση της αντίστοιχης ανταγωνιστικής ελευθερίας των άλλων, διατήρηση δηλαδή του ανταγωνισμού ελεύθερου από εμπόδια που διακινδυνεύουν την υπόστασή του. Άμεσος στόχος και του νόμου περί βασικού μετόχου είναι η προστασία του ελεύθερου και υγιούς ανταγωνισμού κατά τη λειτουργία των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης, σε συνδυασμό με την δυνατότητα και το δικαίωμα της σύναψης δημοσίων συμβάσεων από τους ιδιοκτήτες αυτών των μέσων. Προσπαθεί ο νόμος αυτός να κλείσει τους δρόμους που ανακαλύπτουν, όσοι στο όνομα της επιχειρηματικότητας και της ελεύθερης αγοράς στην πραγματικότητα κάνουν ό,τι μπορούν για να μονοπωλήσουν την αγορά, νοθεύοντας με την λειτουργία των ιδιόκτητων Μ.Μ.Ε. τον υγιή ανταγωνισμό και την ομαλή ανάπτυξη και λειτουργία της επιχειρηματικότητας.

2.- Σχολιασμός των συζητήσεων στη Βουλή για το «βασικό μέτοχο».

2.1.- Οι θέσεις των πολιτικών κομμάτων

Οι συζητήσεις στη Βουλή των Ελλήνων σχετικά με το νομοσχέδιο (και ήδη νόμο) «Μέτρα για τη διασφάλιση της διαφάνειας και την αποτροπή καταστρατηγήσεων κατά τη διαδικασία σύναψης δημοσίων συμβάσεων» του Υπουργείου Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης ξεκίνησαν την Τρίτη 18 Ιανουαρίου 2005 και συγκέντρωσαν το ενδιαφέρον όλου του πολιτικού κόσμου, αλλά και της κοινής γνώμης της χώρας, η οποία παρακολουθούσε με αρκετό ενδιαφέρον τις συζητήσεις. Τα κόμματα μέσα από εικοδομητικό διάλογο, αλλά και σκληρή αντιπαράθεση, διατύπωσαν τις απόψεις τους σχετικά με το υπό συζήτηση σχέδιο νόμου. Στη συνέχεια παρατίθενται εν συντομία οι απόψεις των πολιτικών κομμάτων που αποσαφηνίζουν και τις θέσεις τους:

Η Κυβέρνηση της Νέας Δημοκρατίας στήριξε σθεναρά το εν λόγω νομοσχέδιο, υποστηρίζοντας ότι με αυτό το σχέδιο νόμου στηρίζει την επιχειρηματικότητα, τον υγιή ανταγωνισμό, τις ίσες ευκαιρίες, ότι η ψήφισή του θα αποβεί σε βάρος των μονοπωλιακών φαινομένων που αιχμαλωτίζουν την αγορά, καθώς επίσης ότι θα δυσκολέψει τις προσπάθειες κάποιων επιτήδειων να υποσκελίζεται ο επιχειρηματίας, που δεν έχει άλλο όπλο από την επιχείρησή του, από εκείνον τον επιχειρηματία που ακουμπά ταυτόχρονα και σε μέσα ενημέρωσης για να πετύχει τους όποιους σκοπούς του. Οι βουλευτές της κυβερνητικής παράταξης υποστήριξαν ότι το σχέδιο νόμου που κατατέθηκε από την κυβέρνηση στη

Βουλή, υπηρετεί την πλήρη διαφάνεια και τον υγιή ανταγωνισμό. Πρότειναν έναν εκτελεστικό του Συντάγματος νόμο σε αντικατάσταση του ισχύοντος 3021/2002 με αυστηρότερες διαδικασίες ελέγχου και μέτρα αποτροπής αφανών παρεμβάσεων που θα μπορούσαν να ασκηθούν στη διαδικασία ανάθεσης των δημοσίων έργων, των προμηθειών και των υπηρεσιών, με απώτερο σκοπό την εξυπηρέτηση των μεγάλων επιχειρηματικών συμφερόντων, που χρόνια δραστηριοποιούνται στον συγκεκριμένο τομέα της οικονομικής δραστηριότητας, έχοντας δημιουργήσει όμως μονοπωλιακές καταστάσεις και νοθεύοντας τον ανταγωνισμό, ένα νόμο φιλικό με τη φιλοσοφία μιας δίκαιης οικονομίας. Σύμφωνα με τους ισχυρισμούς της Κυβέρνησης, στο πλαίσιο του νόμου περί βασικού μετόχου επιδιώκεται ο ουσιαστικός έλεγχος των δημοσίων συμβάσεων και διευρύνεται η έννοια των επιχειρήσεων Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης. Επαναπροσδιορίζεται στην ορθή συνταγματική διάστασή της η έννοια του βασικού μετόχου και προσδιορίζονται χωρίς ασάφειες οι έννοιες του εταίρου και των διευθυντικών στελεχών και ορίζονται με σαφήνεια τα παρένθετα πρόσωπα.

Οι βουλευτές της Νέας Δημοκρατίας και τα κοινοβουλευτικά και κυβερνητικά στελέχη που πήραν το λόγο, τόνισαν ότι το ισχύον θεσμικό καθεστώς δεν ικανοποιεί τα κριτήρια της πληρότητας και της αποτελεσματικότητας, καθώς αφήνει μεγάλα κενά και δημιουργεί τη δυνατότητα να εκδηλωθούν ασυμβίβαστα, τα οποία το Σύνταγμα ρητά και κατηγορηματικά απαγορεύει. Συμπλήρωσαν τη συλλογιστική τους και τις θέσεις του κόμματός τους λέγοντας ότι οι νέες διατάξεις που εισάγει η Κυβέρνηση χαλυβδώνουν το θεσμικό μας πλαίσιο, διασφαλίζουν ότι οι δημόσιες συμβάσεις θα ανατίθενται με όρους ανταγωνιστικούς, με ισότητα όλων των διαγωνιζομένων, με τρόπο που θα διασφαλίζει το συμφέρον και τα χρήματα των φορολογουμένων και την παραγωγή αποτελέσματος για τον πολίτη. Διασφαλίζουν ότι οι επιχειρήσεις μέσω ενημέρωσης δεν θα χρησιμοποιούνται ως πολιορκητικοί κριοί για την απόσπαση ανταλλαγμάτων από την πολιτεία σε βάρος των συμφερόντων των πολιτών. Επίσης τόνισαν ότι η καταπολέμηση της διαπλοκής, η επιβολή της διαφάνειας, η αποκατάσταση της χρηστής λειτουργίας του κράτους συνιστούν όχι μόνο προϋποθέσεις ανάπτυξης, αλλά όρους επιβίωσης στο σύγχρονο ανταγωνιστικό κόσμο. Τέλος υποστήριξαν ότι με το νομοσχέδιο αυτό η Κυβέρνηση καταδεικνύει ότι αναλαμβάνει την ευθύνη των θέσεων της και ανταποκρίνεται στην πρόκληση των καιρών.

Στον αντίποδα βρίσκονται οι απόψεις του ΠΑ.ΣΟ.Κ., το οποίο άσκησε σκληρή κριτική στο νομοσχέδιο και το καταδίκασε. Το κόμμα της αξιωματικής αντιπολίτευσης υποστήριξε ότι σκοπός του σχεδίου νόμου είναι ο έλεγχος του Τύπου και των ΜΜΕ και στόχος της Κυβέρνησης να χτυπήσει με εμπάθεια όσους θεωρεί εχθρούς της στον επιχειρηματικό κόσμο και να βοηθήσει συγκεκριμένους κομματικούς της φίλους. Κατηγόρησε τη Ν.Δ. ότι το νομοσχέδιο είναι ένα νομικό εξάμβλωμα, ουσιαστικά ανεφάρμοστο, με πλήθος αρνητικές παρενέργειες για τη χώρα, την ελεύθερη αγορά, τα ΜΜΕ και τους εργαζόμενους. Επίσης ότι στόχος της Κυβέρνησης είναι να δημιουργήσει μια ατμόσφαιρα απειλών και πιέσεων και να διαμορφώσει τις προϋποθέσεις για την άσκηση στενότερου και αποτελεσματικότερου ελέγχου επί ορισμένων μέσω ενημέρωσης. Τα στελέχη του ΠΑ.ΣΟ.Κ. χαρακτήρισαν το νομοσχέδιο ως μνημείο γραφειοκρατίας και μια ασφαλή μέθοδο αναστολής της επιχειρηματικότητας, υποστηρίζοντας ότι αυτό αποτελεί έναν σίγουρο δρόμο για τη διαιώνιση του υπαρκτού προβλήματος της λεγόμενης διαπλοκής, καθώς και για τη γελοιοποίηση της χώρας στον ευρωπαϊκό χώρο και στα αρμόδια όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η επίθεση εναντίον της Ν.Δ. και του επίμαχου νομοσχεδίου της συνεχίστηκε από την πλευρά του ΠΑ.ΣΟ.Κ., με τους ισχυρισμούς ότι ο εκ της διαπλοκής κίνδυνος ως σύγχρονη ιδεολογία του κυβερνητικού κόμματος είναι ένα νέο «κυνήγι μαγισσών», ένα νέο «κυνήγι φαντασμάτων», μια επίθεση σε «ανεμόμυλους». Συνέχισαν κατηγορώντας το νομοσχέδιο ως ατελές και υποκριτικό, με ιδιοτελείς κομματικούς στόχους, διότι αναφέρεται αποκλειστικά και μόνο στους ιδιοκτήτες και μετόχους των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης, χωρίς να ενδιαφέρεται για τη ρύθμιση θεμάτων διαφάνειας, αντικειμενικότητας και θεσμικών αλλαγών. Στη συνέχεια υποστήριξαν ότι το νομοσχέδιο είναι σκόπιμα ατελές, διότι δεν στοχεύει στη διαφάνεια, αλλά στην απειλή και στον πολιτικό έλεγχο των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης, απειλή προς επιχειρηματίες που δεν συμπαθούν τη Νέα Δημοκρατία και πολιτικό έλεγχο γραπτών και ηλεκτρονικών μέσων επικοινωνίας, τα οποία δεν ακολουθούσαν την κυβερνητική γραμμή. Είπαν επίσης ότι η αυθαίρετη προσωποποίηση λεπτών νομικών εννοιών, χωρίς να ερευνάται ανά περίπτωση η τήρηση ή όχι των κανόνων του υγιούς ανταγωνισμού, αποδεικνύει την πλήρη αδυναμία πολιτικής, αλλά και νομικής προσέγγισης του θέματος.

Ως αποτέλεσμα αυτού του νομοσχεδίου, το κόμμα της αξιωματικής αντιπολίτευσης, προέβλεψε το κλείσιμο εκατοντάδων μέσω ενημέρωσης σε ολόκληρη την Ελλάδα και τον εκβιασμό της ελεύθερης έκφρασης, καθώς ο νόμος θα εφαρμόζεται ελαστικά στα μέσα

ενημέρωσης που στηρίζουν την Κυβέρνηση και δρακόντεια στα υπόλοιπα. Συνεχίζοντας το δριμύ κατηγορώ της η αξιωματική αντιπολίτευση είπε ότι ο νόμος αυτός έγινε με βάση το παρελθόν και δεν αποβλέπει στο μέλλον. «Σήμερα, είπαν οι κοινοβουλευτικοί της εκπρόσωποι, μιλούμε για Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης. Η τεχνολογία όμως προχωρά με πάρα πολύ μεγάλα βήματα. Τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, οι επιχειρήσεις πληροφορικής, οι επιχειρήσεις τηλεπικοινωνιών, προχωρούν σε μια σύγκλιση τεχνολογική, σε μια σύγκλιση δικτυακή, σε μια σύγκλιση εταιρική. Σε ενάμισι, δύο χρόνια το εταιρικό τοπίο θα έχει αλλάξει και αυτό που ονομάζουμε σήμερα «Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης» θα εμπλέκεται με το διαδίκτυο (internet) και τις τηλεπικοινωνίες», γεγονός που σύμφωνα με τους ισχυρισμούς του ΠΑ.ΣΟ.Κ. δεν έχει ληφθεί υπ' όψιν κατά τη διατύπωση του νόμου και τον καθιστά ανεπίκαιρο.

Στα πλαίσια της άσκησης πολιτικής το ΠΑ.ΣΟ.Κ. κατέθεσε και πρόταση του προέδρου του κόμματος, αποτελούμενη από 8 σημεία.

Τα στελέχη του ΠΑ.ΣΟ.Κ. κατέληξαν λέγοντας ότι η Κυβέρνηση προτάσσει το μικροκομματικό συμφέρον και την εμπάθεια στο πραγματικό συμφέρον του τόπου και ότι οι νέες ρυθμίσεις για το βασικό μέτοχο στοχεύουν ουσιαστικά σε εκκαθαρίσεις λογαριασμών και σε άσκηση πολιτικού ελέγχου πάνω στα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας.

Στη συνέχεια θεωρείται σκόπιμο να εξεταστούν και οι θέσεις των υπολοίπων κομμάτων της ελάσσονος αντιπολίτευσης, όπως αυτές διατυπώθηκαν κατά τη συζήτηση στη Βουλή επί του νομοσχεδίου.

Το κόμμα του Συνασπισμού παρατήρησε την έλλειψη ρύθμισης σχετικής με το διαδίκτυο και τις τηλεπικοινωνίες, η οποία κρίνεται αναγκαία δεδομένου ότι το διαδίκτυο και οι τηλεπικοινωνίες διεισδύουν κάθε μέρα και περισσότερο στη ζωή των πολιτών και διαμορφώνουν στοιχεία τα οποία αφορούν τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης. Επίσης ότι απουσιάζουν από το νομοσχέδιο ρυθμίσεις για τις ιδιωτικές επιχειρήσεις ερευνών της ραδιοηλεκτρονικής αγοράς, προκειμένου οι έρευνες τηλεθέασης να αποδίδονται με επιστημονική ακρίβεια, με τεκμηρίωση, με πλήρη διαφάνεια και αντικειμενικότητα, έτσι ώστε τα στοιχεία των ερευνών της ραδιοηλεκτρονικής αγοράς να μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την τήρηση των κανόνων του ελεύθερου ανταγωνισμού. Ακόμα ο Συνασπισμός υποστήριξε ότι ανεξάρτητα από τις θετικές ρυθμίσεις που υπάρχουν στο σχέδιο νόμου περί βασικού μετόχου, ζητούμενο παραμένει η ενίσχυση των δημόσιων ραδιοηλεκτρονικών μέσων, για να μπορέσει να ισχύσει το διττό σύστημα δημόσιων και εμπορικών οπτικοακουστικών μέσων.

Επίσης το κόμμα παρατήρησε ότι η ελληνική ιδιαιτερότητα της επί σειρά ετών θεσμοποιημένης ασυδοσίας στο ραδιοηλεκτρονικό τοπίο, έχει οδηγήσει και το συνταγματικό νομοθέτη, αλλά και τη Βουλή, σε μια διαδικασία που δεν κρίνεται φυσιολογική και αναγκαία και δεν μπορεί να αποτελεί τον κανόνα για το μέλλον. Συγκεκριμένα δηλαδή, αντί να θωρακίσει με αξιωματικές δικλείδες, υπεράνω κάθε αμφισβήτησης, τις διαδικασίες των πάσης φύσεως προμηθειών του δημοσίου, γίνεται προσπάθεια να προσεγγιστεί το μείζον από θέμα για την οικονομία, τη δημοκρατία, την ενημέρωση, μέσω ελέγχων και απαγορεύσεων στο πεδίο των ραδιοηλεκτρονικών μέσων.

Τα στελέχη του Συνασπισμού τέλος τόνισαν την αναγκαιότητα να δημιουργηθεί στην Ελλάδα ένα ελληνικό παρατηρητήριο των οπτικοακουστικών μέσων, άσχετο και ανεξάρτητο από το Εθνικό Ραδιοηλεκτρονικό Συμβούλιο, ένα όργανο της κοινωνίας των πολιτών, ένα όργανο αντίστοιχο του ευρωπαϊκού παρατηρητηρίου οπτικοακουστικών μέσων, το οποίο λειτουργεί υπό την αιγίδα του Συμβουλίου της Ευρώπης.

Το Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδος (Κ.Κ.Ε.) κατηγόρησε με τη σειρά του την Νέα Δημοκρατία, επί χρόνια αξιωματική αντιπολίτευση, ότι άρχισε να συζητεί το θέμα περί βασικού μετόχου όταν ένωσε ότι αδικείται από τον τηλεοπτικό χρόνο των ιδιωτικών μέσων ενημέρωσης. Τότε προέκυψαν ζητήματα και άρχισαν συζητήσεις και τροποποιήσεις. Γι' αυτό το λόγο το Κ.Κ.Ε. θεωρεί ότι δεν πρέπει να ξεκινάει η συζήτηση από επιχειρήματα ηθικοπλαστικά, ότι υπάρχει ενδιαφέρον για την αντιμετώπιση των επιχειρηματιών και των μεγάλων συμφερόντων, αλλά αντίθετα ότι γίνεται προσπάθεια για τον τηλεοπτικό χρόνο και για το ποιός θα ελέγχει τα Μέσα Ενημέρωσης καθώς επίσης και για ανακατανομή ανάμεσα στον ανταγωνισμό των οικονομικών συμφερόντων για τις προμήθειες και τα δημόσια έργα. Τέλος το Κ.Κ.Ε. κατέληξε ότι με το εν λόγω νομοσχέδιο τα δημόσια έργα δεν θα πάψουν να είναι μοχλός πίεσης, υπερτιμολογήσεις και καθυστερήσεις στα έργα προκειμένου να επιτευχθούν ανατιμήσεις θα συνεχίσουν να υπάρχουν, και θα επιτυγχάνονται και πάλι λεόντειες συμφωνίες σε βάρος του δημοσίου.

Από την παράθεση των παραπάνω θέσεων των πολιτικών κομμάτων και μετά από μια προσεκτική ανάγνωση των πρακτικών της Βουλής, προκύπτει ότι όλα τα κόμματα συμφώνησαν ως προς την ύπαρξη του φαινομένου της διαπλοκής, τοποθέτησαν όμως τη δημιουργία και γέννησή του σε διαφορετικούς χώρους το καθένα από αυτά. Η Ελλάδα είναι η χώρα με τον μακράν υψηλότερο δείκτη διαφθοράς στην Ευρώπη. Η διαπλοκή, ιδιαίτερα των μέσων ενημέρωσης με τους μεγαλοεργολάβους και μεγαλοπρομηθευτές του δημοσίου, δημιούργησαν ένα φαύλο κύκλο επιχειρηματικών συμφερόντων, που χρησιμοποιούσαν την επιρροή των Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας για να νέμονται προνομιακά τις δημόσιες συμβάσεις, αποκομίζοντας τεράστια οικονομικά οφέλη τα οποία επιδίωκαν να εκμεταλλευθούν για τη χειραγώγηση των πολιτικών εξελίξεων και της πολιτικής εν γένει ζωής. Η αντιπαράθεση των πολιτικών κομμάτων είχε να κάνει με τον τρόπο αντιμετώπισης του υπαρκτού φαινομένου της διαπλοκής. Η Κυβέρνηση της Νέας Δημοκρατίας ισχυρίστηκε κατά τις συζητήσεις στη Βουλή ότι το σχέδιο νόμου «Μέτρα για τη διασφάλιση της διαφάνειας και την αποτροπή καταστρατηγήσεων κατά τη διαδικασία σύναψης δημοσίων συμβάσεων» που κατέθεσε για ψήφιση, αντιμετωπίζει σε μεγάλο βαθμό το πρόβλημα, ενώ αντίθετα τα κόμματα της αντιπολίτευσης τάχθηκαν κατά του νομοσχεδίου, υποστηρίζοντας ότι εξυπηρετεί τα συμφέροντα της Κυβέρνησης και επισήμαναν σημαντικά λάθη και φωτογραφικές ρυθμίσεις σε διατάξεις του νομοσχεδίου, για τα οποία έγινε έντονος πολιτικός διάλογος. Τα σημεία του νομοσχεδίου που προκάλεσαν αντιδράσεις αναφέρονται στη συνέχεια.

2.2- Οι αμφιλεγόμενες διατάξεις του νομοσχεδίου

Υπάρχει μια σειρά από συγκεκριμένες διατάξεις του νομοσχεδίου περί βασικού μετόχου, οι οποίες συγκέντρωσαν τις αντιδράσεις των κομμάτων της αντιπολίτευσης και τις συζητήσεις γύρω από αυτές.

Κατ' αρχήν η σχέση μεταξύ κοινοτικού δικαίου και Συντάγματος μπορούμε να πούμε ότι συγκέντρωσε μεγάλο μέρος από το ενδιαφέρον των κομμάτων. Τα κόμματα της αντιπολίτευσης υποστήριξαν ότι το νομοσχέδιο περί βασικού μετόχου αντίκειται στο Ευρωπαϊκό Δίκαιο, και ότι ούτως ή άλλως, στο άμεσο μέλλον, η ελληνική Βουλή, όπως και όλες οι χώρες της Ε.Ε. (με άμεση ψηφοφορία ή μέσω των εθνικών τους κοινοβουλίων) θα ψηφίσει το Ευρωπαϊκό Σύνταγμα, το οποίο θα μας δεσμεύει όλους. Επίσης επικαλέστηκαν την υποσημείωση του άρθρου 28 του Συντάγματος, σύμφωνα με την οποία η Ελλάδα συμμετέχει στην Ευρωπαϊκή Ένωση, υποβαθμίζει το Σύνταγμα σε σχέση με το Κοινοτικό Δίκαιο και ότι η συνταγματική συνθήκη στο άρθρο 10 αναφέρει ότι το Κοινοτικό Δίκαιο υπερισχύει των εθνικών δικαίων, καθώς επίσης και έκθεση της Επιστημονικής Επιτροπής της Βουλής επί του νομοσχεδίου, η οποία αναφέρει ότι «τυχόν αρνητική απόφαση του Δικαστηρίου της Κοινότητας οδηγεί στην αντίστοιχη προσαρμογή του Εθνικού Δικαίου, σύμφωνα με την αρχή της υπεροχής του Κοινοτικού Δικαίου.» Κρίνεται λοιπόν ότι η εισήγηση από την Κυβέρνηση για την ψήφιση ενός Ευρωπαϊκού Συντάγματος και ταυτόχρονα ο ισχυρισμός ότι μπορούμε να νομοθετούμε αγνοώντας τα όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι αντιφατικοί μεταξύ τους. Συνέχισαν λέγοντας ότι δοκιμάζονται οι ανοχές και οι αντοχές της Ευρωπαϊκής Επιτροπής απέναντι στην ελληνική Κυβέρνηση με σειρά από πρωτοβουλίες και νομοσχέδια, τα οποία βρίσκονται σε αντίθεση με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και το κοινοτικό δίκαιο, μέρος των οποίων αποτελεί και το νομοσχέδιο αυτό.

Στον αντίποδα η Κυβέρνηση υποστήριξε ότι αυτό που επικαλείται η Ευρωπαϊκή Επιτροπή είναι ότι δεν μπορούν να θεσπιστούν με το Σύνταγμα- και κατ' επέκταση με το ν.3021/2002-, επομένως και με το υπό συζήτηση νομοσχέδιο και άλλοι λόγοι αποκλεισμού εργοληπτών δημοσίων έργων, πέραν αυτών που απαριθμούνται στην οδηγία 37/1993 της Ε.Ε. Όμως το Συμβούλιο της Επικρατείας με αποφάσεις του στις οποίες αναφέρεται εκτενώς η σχετική νομολογία του Δικαστηρίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (Δ.Ε.Κ.), αποφάνθηκε ότι δεν εμποδίζεται από την οδηγία 37/1993 η θέσπιση ειδικότερων περιπτώσεων, ιδιοτήτων ασυμβιβάστων με την ιδιότητα του εργολήπτη δημοσίων έργων, πέραν εκείνων που προβλέπονται από την οδηγία, ιδιαίτερα όταν με τη θέσπισή τους επιδιώκεται η εξυπηρέτηση υπέρτερου σκοπού δημοσίου συμφέροντος, όπως είναι εν προκειμένω η προστασία της διαφάνειας. Ένας ορισμός του δημοσίου συμφέροντος που είναι καταγεγραμμένος και στην έκθεση της Επιστημονικής Επιτροπής είναι ο εξής: «Η αντίθεση αυτή ως προς τους κανόνες των οδηγιών της Συνθήκης για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Ένωσης επιτρέπεται αν οι σχετικές ρυθμίσεις δικαιολογούνται από λόγους ευρωπαϊκής δημόσιας ασφάλειας, δημόσιας υγείας και δημόσιας τάξης, άρθρο 46 της Συνθήκης ή κατά τη νομολογία του Δικαστηρίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων από επιτακτικούς λόγους δημοσίου συμφέροντος». Οι επιδιωκόμενοι από το νομοσχέδιο σκοποί, συνέχισαν την τοποθέτησή τους οι εκπρόσωποι

του κόμματος της Κυβέρνησης, αποτελούν αναμφίβολα επιτακτικούς λόγους δημοσίου συμφέροντος και γι' αυτόν το λόγο το νομοσχέδιο δεν αντίκειται προς το Ευρωπαϊκό Δίκαιο. Ακόμα ένα σημείο του νομοσχεδίου που απασχόλησε τους βουλευτές στις συνεδριάσεις της Βουλής, ήταν η αλλαγή του ποσοστού που απαιτείται για τον χαρακτηρισμό κάποιου ως βασικού μετόχου, το οποίο μειώθηκε από το 5% στο 1%. Τα κόμματα της ελάσσονος αντιπολίτευσης υποστήριξαν ότι το προηγούμενο ποσοστό ήταν αυθαίρετο, δεν είχε κάποια νομιμοποιητική βάση, το ποσοστό όμως του 1% είναι εκτός από ατεκμηρίωτο και πέρα από κάθε λογική, καθώς σημαίνει ότι υπάρχουν, τουλάχιστον, εκατό βασικοί μέτοχοι σε μια ανώνυμη εταιρία και αυτή η κατάσταση θα οδηγήσει σε αδιέξοδο και σύγχυση. Η μείωση του ποσοστού δημιουργεί, σύμφωνα με όσα ισχυρίστηκε η αντιπολίτευση, μια σειρά από δικαιολογημένα ερωτήματα για το πώς είναι κάποιος βασικός μέτοχος με το 1% των μετοχών μιας επιχείρησης, είναι άραγε αναγκαίο μέσο για να δεσπόζει κάποιος στις επιχειρήσεις αυτές, να έχει μετοχές έως 1%. Ο προσδιορισμός της έννοιας του βασικού μετόχου, αντιπρότειναν, πρέπει να γίνεται με ποιοτικά, κυρίως, χαρακτηριστικά. Επιπλέον, η υποχρέωση ονομαστικοποίησης των μετοχών των εταιριών που συμμετέχουν σε διαγωνισμούς ανάθεσης δημοσίων έργων μέχρι και φυσικού προσώπου, δημιούργησε διαφωνίες. Δημιουργήθηκαν ερωτηματικά σχετικά με το πώς θα καταστεί αυτό εφικτό για τις εταιρίες που είναι εισηγμένες στο χρηματιστήριο, ελληνικό ή ξένο, και με τις εταιρίες που θέλουν να συμπράξουν και να αναπτυχθούν στην Ελλάδα. Κάτι τέτοιο οδηγεί, λένε, σε απαγόρευση των επενδύσεων, σε αντίθεση με τη Νέα Δημοκρατία που υποστηρίζει ότι με αυτό τον τρόπο επιχειρεί να κλείσει και την τελευταία «χαραμάδα» αυθαιρεσίας. Εκτός αυτού η πρόβλεψη για δημιουργία ηλεκτρονικού μητρώου στο Εθνικό Συμβούλιο Ραδιοτηλεόρασης τόσο για το ποιοι είναι μέτοχοι στα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης όσο και για το ποιοι είναι μέτοχοι επιχειρήσεων και εταιριών ανάληψης δημοσίων συμβάσεων υποστηρίχθηκε ως θετική ρύθμιση από την Κυβέρνηση καθώς τα πιστοποιητικά διαφάνειας θα εκδίδονται σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα και με το μεγαλύτερο δυνατό έλεγχο από το Εθνικό Συμβούλιο Ραδιοτηλεόρασης, έτσι ώστε να προχωρούν γρήγορα τα έργα. Δηλώνουν ότι αναδιοργανώνεται και ενισχύεται ουσιαστικά με αυξημένες αρμοδιότητες ουσιαστικής παρέμβασης στις ελεγχόμενες επιχειρήσεις, καθώς και με το απαραίτητο επιστημονικό προσωπικό. Αντίθετα οι εκπρόσωποι της αντιπολίτευσης εκδηλώνουν τις ανησυχίες τους και συγκεκριμένα ότι το ΕΡΣ επιφορτίζεται με ένα διδαλδωδη ενεργητικό ρόλο και συσχετίζεται με ένα άσχετο αντικείμενο που είναι ρύθμιση εκτέλεσης δημοσίων έργων, εν αντιθέσει με το άρθρο 15 του Συντάγματος που ορίζει ότι ο λόγος ύπαρξης του ΕΡΣ είναι για να εξυπηρετεί «το σκοπό της αντικειμενικής και με ίσους όρους μετάδοσης πληροφοριών και ειδήσεων, καθώς και προϊόντων του λόγου και της τέχνης, την εξασφάλιση της ποιοτικής στάθμης των προγραμμάτων που επιβάλλει η κοινωνική αποστολή της ραδιοφωνίας και της τηλεόρασης και η πολιτιστική ανάπτυξη της χώρας, καθώς και το σεβασμό της αξίας του ανθρώπου για την προστασία της παιδικής ηλικίας και της νεότητας». Το ΕΡΣ, συνεχίζουν, δεν θα μπορέσει να υπηρετήσει αυτά τα πολύ σοβαρά θέματα, όταν τον επόμενο χρόνο με το μόνο πράγμα με το οποίο θα ασχολείται είναι η συγκέντρωση των γενεαλογικών δέντρων κάποιων δεκάδων χιλιάδων ανθρώπων ανά την Ελλάδα. Εκτός αυτού υπογραμμίζουν τη λάθος λογική αυτού του μέτρου, καθώς μια ανεξάρτητη αρχή όπως το ΕΡΣ αλλάζει αντικείμενο για να καλύψει νομοθετικές ή άλλες ανεπάρκειες λειτουργίας των δημοσίων προμηθειών, υποκαθιστά δηλαδή άλλο όργανο, καθώς επίσης και το κενό που θα υπάρξει από τη στιγμή που το Εθνικό Συμβούλιο Ραδιοτηλεόρασης θα ασχολείται με αλλότρια με την υποβάθμιση της ποιότητας του τηλεοπτικού τοπίου και με την αδειοδότηση και τη συγκέντρωση της αγοράς των μέσων στο κέντρο και τη συνεπαγόμενη αποψίλωση της περιφέρειας από ανθρώπινο κεφάλαιο, από καλλιτέχνες, εκπαιδευτικούς οργανισμούς, διαφημιστική αγορά, δυνατότητα προβολής. Τέλος, τα πυρά της αντιπολίτευσης στράφηκαν και κατά της ρύθμισης του νομοσχεδίου που ορίζει ότι εισάγονται στην έννοια των παρένθετων προσώπων, τα οποία δεν μπορούν να χρησιμοποιούνται για την καταστρατήγηση του ασυμβίβαστου, οι σύζυγοι, οι συγγενείς μέχρι τρίτου βαθμού εξ αίματος και εξ αγχιστείας αλλά και φυσικό ή νομικό πρόσωπο το οποίο λειτουργεί για λογαριασμό τους και δημιουργείται με αυτόν τον τρόπο ένα ατελειώτο πεδίο υποτιθέμενων διαπλεκόμενων συγγενών. Τα κόμματα της αντιπολίτευσης κατηγορούν τη Νέα Δημοκρατία καθώς υποστηρίζει ότι είναι ασυμβίβαστο συγγενικά πρόσωπα να έχουν δική τους οικονομική δραστηριότητα και δεν υπάρχει κανένα δημοκρατικό Σύνταγμα που να μην αναγνωρίζει την ξεχωριστή προσωπικότητα και δραστηριότητα του κάθε πολίτη, ανεξαρτήτως δεσμού αίματος. Κρίνουν ανεπίτρεπτο η Κυβέρνηση να κατηγορεί και να καταδικάζει όλους εκ των προτέρων και επιπλέον να μη δίνεται η δυνατότητα σε κάποιον να αποδείξει ότι έχει δική του οικονομική υπόσταση. Την κατηγορούν ότι εισάγει αμάχητο κριτήριο ανυπαρξίας οικονομικής αυτοτέλειας επί συγγενείας και ξαναφέρνει το δίκαιο του Μεσαίωνα, το δίκαιο του αίματος την στιγμή που τη δεσμεύουν άλλες συνταγματικές

διατάξεις, το πρώτο τμήμα του Συντάγματος που αναφέρεται στα θεμελιώδη δικαιώματα και το άρθρο 5 που εγγυάται την οικονομική υπόσταση του κάθε πολίτη. Τα αντιπολιτευτικά κόμματα στηρίζουν αυτές τις απόψεις τους στο δεδομένο ότι υπάρχουν περίπου πέντε χιλιάδες επιχειρήσεις στην Ελλάδα και στην ιδιοκτησία τους μετέχει πολλαπλάσιος αριθμός φυσικών προσώπων και μικρομεσαίων επιχειρηματιών σε κάθε πόλη και κάθε νομό. Οι συγγενείς αυτών, οι οποίοι είναι πολύ περισσότεροι, δεν μπορούν να έχουν την παραμικρή δοσοληψία με το κράτος και έτσι πιθανώς θα αναγκαστούν να πουλήσουν τα μερίδια τους στις εφημερίδες και στα κανάλια στα οποία μετέχουν, τα οποία μερίδιά τους πιθανώς πάλι να μην βρεθεί κανείς να τα αγοράσει, για να μην εμπλακεί και ο ίδιος και βρεθούν εμπόδια στην οικονομική του δραστηριότητα. Το αποτέλεσμα αυτό, λέει η αντιπολίτευση, πιθανόν να είναι το κλείσιμο εκατοντάδων μέσων ενημέρωσης.

Αυτά είναι τα βασικά σημεία του νομοσχεδίου περί βασικού μετόχου στα οποία διαφώνησαν τα κόμματα της αντιπολίτευσης και η Κυβέρνηση. Το μόνο σημείο στο οποίο όλοι συμφώνησαν ήταν το γεγονός ότι το φαινόμενο της διαπλοκής στην Ελλάδα, όπως βέβαια και σε πολλές άλλες χώρες, είναι υπαρκτό και οφείλει κάθε κυβέρνηση να κάνει σοβαρές προσπάθειες προκειμένου να το αντιμετωπίσει και να δημιουργήσει για τη χώρα προϋποθέσεις υγιούς οικονομίας χωρίς τον σκόπελο της διαφθοράς να την υπονομεύει.

3.- Σχολιασμός του άρθρου 14 παρ.9 του Συντάγματος και του ν.3021/2002

Η παράγραφος 9 του άρθρου 14 του Συντάγματος ορίζει τα εξής: «Το ιδιοκτησιακό καθεστώς, η οικονομική κατάσταση και τα μέσα χρηματοδότησης των μέσων ενημέρωσης πρέπει να γίνονται γνωστά, όπως νόμος ορίζει. Νόμος προβλέπει τα μέτρα και τους περιορισμούς που είναι αναγκαίοι για την πλήρη διασφάλιση της διαφάνειας και της πολυφωνίας στην ενημέρωση. Απαγορεύεται η συγκέντρωση του ελέγχου περισσότερων μέσων ενημέρωσης της αυτής ή άλλης μορφής. Απαγορεύεται ειδικότερα η συγκέντρωση περισσότερων του ενός ηλεκτρονικών μέσων ενημέρωσης της αυτής μορφής, όπως νόμος ορίζει. Η ιδιότητα του ιδιοκτήτη, του εταίρου, του βασικού μετόχου ή του διευθυντικού στελέχους επιχείρησης μέσων ενημέρωσης είναι ασυμβίβαστη με την ιδιότητα του ιδιοκτήτη, του εταίρου, του βασικού μετόχου ή του διευθυντικού στελέχους επιχείρησης που αναλαμβάνει έναντι του δημοσίου ή νομικού προσώπου του ευρύτερου δημοσίου τομέα την εκτέλεση έργων ή προμηθειών ή την παροχή υπηρεσιών. Η απαγόρευση του προηγούμενου εδαφίου καταλαμβάνει και κάθε είδους παρένθετα πρόσωπα, όπως συζύγους, συγγενείς, οικονομικά εξαρτημένα άτομα ή εταιρίες. Νόμος ορίζει τις ειδικότερες ρυθμίσεις, τις κυρώσεις που μπορεί να φθάνουν μέχρι την ανάκληση της άδειας ραδιοφωνικού ή τηλεοπτικού σταθμού και μέχρι την απαγόρευση σύναψης ή την ακύρωση της σχετικής σύμβασης, καθώς και τους τρόπους ελέγχου και τις εγγυήσεις αποτροπής των καταστρατηγήσεων των προηγούμενων εδαφίων.» Το άρθρο αυτό αποτελεί το θεμέλιο του νόμου περί βασικού μετόχου, τόσο του 3021/2002 όσο και του νομοσχεδίου «Μέτρα για τη διασφάλιση της διαφάνειας και την αποτροπή καταστρατηγήσεων κατά τη διαδικασία σύναψης δημοσίων συμβάσεων» και γι' αυτό το λόγο κρίνεται σημαντική και η ανάλυση του άρθρου αυτού. Το άρθρο 14 παρ.9 είναι το θεμέλιο πάνω στο οποίο στηρίζεται η υποχρέωση της πολιτείας να νομοθετήσει εναντίον της διαπλοκής.

Η παρ.9 (εδ. ε και στ) του άρθρου 14, η οποία προστέθηκε με την αναθεώρηση του Συντάγματος 2001, ορίζει τις ασυμβίβαστες ιδιότητες «του ιδιοκτήτη, του εταίρου, του βασικού μετόχου ή του διευθυντικού στελέχους επιχείρησης μέσων ενημέρωσης». Το άρθρο 2 του ν. 3021/2002 απαγορεύει τη «σύναψη δημοσίων συμβάσεων» με επιχειρήσεις μέσων ενημέρωσης και με μια σειρά φυσικών και νομικών προσώπων που συνδέονται με αυτές, μεταξύ των οποίων (προσώπων) περιλαμβάνει, στην παράγραφο 2, «τους συζύγους και τους συγγενείς, σε ευθεία γραμμή απεριορίστως και εκ πλαγίου μέχρι και τετάρτου βαθμού, των φυσικών προσώπων που υπάγονται στην παράγραφο 1, εφόσον δεν μπορούν να αποδείξουν ότι διαθέτουν οικονομική αυτοτέλεια σε σχέση με τα πρόσωπα αυτά». Επίσης, η παρ.2 του άρθρου 3 του ίδιου ν.3021/2002 ορίζει τις ασυμβίβαστες ιδιότητες ιδιοκτήτη, βασικού μετόχου, εταίρου, μέλους οργάνου διοίκησης ή διευθυντικού στελέχους «επιχείρησης που καταρτίζει δημόσιες συμβάσεις». Μεταξύ των προσώπων τα οποία καταλαμβάνει το ασυμβίβαστο, σύμφωνα με την εν λόγω διάταξη, είναι και «ο σύζυγος ή συγγενής, σε ευθεία γραμμή απεριορίστως και εκ πλαγίου μέχρι τετάρτου βαθμού, ο οποίος δεν μπορεί να αποδείξει ότι διαθέτει οικονομική αυτοτέλεια σε σχέση με ιδιοκτήτη, εταίρο, βασικό μέτοχο, μέλος οργάνου διοίκησης ή διευθυντικό στέλεχος επιχείρησης μέσων ενημέρωσης...»

Τέλος η παρ.6 του άρθρου 4 του παραπάνω ν.3021/2002 ορίζει ότι: «Σε περίπτωση που οι

προθεσμίες ενέργειας του Εθνικού Συμβουλίου Ραδιοτηλεόρασης που προβλέπονται στο παρόν άρθρο περιέλθουν χωρίς να εκδοθεί το πιστοποιητικό ή η απορριπτική πράξη, που προβλέπονται στις παραγράφους 2 και 3, η ανατεθείσα αρχή υποχρεούται να καταρτίσει τη δημόσια σύμβαση, με την επιφύλαξη των οριζομένων στις παραγράφους 7 και 8». Με βάση τα παραπάνω δεδομένα κρίνεται αναγκαία η διευκρίνιση ορισμένων ερωτημάτων που τίθενται αναφορικά τόσο με το άρθρο 14 παράγραφος 9 του Συντάγματος, όσο και με το Ν. 3021/2002 που αποτελούν κατά κύριο λόγο και τη βάση του πιο πρόσφατου νομοσχεδίου περί βασικού μετόχου. Ερωτάται, λοιπόν:

α.- Εάν η ρήτρα προσδιορισμού: «εφόσον δεν μπορούν να αποδείξουν ότι διαθέτουν οικονομική αυτοτέλεια σε σχέση με τα πρόσωπα αυτά», που τέθηκε στην παρ.2 του άρθρου 2 του Ν.3021/2002 για «τους συζύγους και τους συγγενείς, σε ευθεία γραμμή απεριορίστως και εκ πλαγίου μέχρι και τετάρτου βαθμού, των φυσικών προσώπων που υπάγονται στην παρ.1», είναι σύμφωνη με το Σύνταγμα.

β.- Εάν η ρήτρα προσδιορισμού: «ο οποίος δεν μπορεί να αποδείξει ότι διαθέτει οικονομική αυτοτέλεια σε σχέση με ιδιοκτήτη, εταίρο, βασικό μέτοχο, μέλος οργάνου διοίκησης ή διευθυντικό στέλεχος επιχείρησης μέσω ενημέρωσης», που τέθηκε στην παράγραφο 2 του άρθρου 3 του ίδιου Ν.3021/2002, είναι σύμφωνη με το Σύνταγμα.

γ.- Ποιά η έννοια και οι συνέπειες της παρ.6 του άρθρου 4 του Ν.3021/2002.

Οι απαντήσεις προκύπτουν ύστερα από συνδυαστική μελέτη των εδ. ζ, ε και στ της παρ.9 του άρθρου 14 του Συντ.

α.- Η διάταξη του άρθρου 2 παρ.2 περ. α) του Ν. 3021/2002 ως προς τη ρήτρα: «εφόσον δεν μπορούν να αποδείξουν ότι διαθέτουν περιουσιακή αυτοτέλεια σε σχέση με τα πρόσωπα αυτά» είναι αντίθετη προς το Σύνταγμα και συγκεκριμένα προς το άρθρο 14 παρ.9 εδ. ζ σε συνδυασμό με τα εδάφια ε και στ της ίδιας παραγράφου.

β.- Η διάταξη του άρθρου 3 παρ.2 του Ν.3021/2002 ως προς τη ρήτρα: «ο οποίος δεν μπορεί να αποδείξει ότι διαθέτει οικονομική αυτοτέλεια σε σχέση με ιδιοκτήτη, εταίρο, βασικό μέτοχο, μέλος οργάνου διοίκησης ή διευθυντικό στέλεχος επιχείρησης μέσω ενημέρωσης» είναι αντίθετη προς το Σύνταγμα και συγκεκριμένα προς το άρθρο 14 παρ. 9 εδ. ζ σε συνδυασμό με το εδάφια ε και στ της ίδιας παραγράφου.

γ.- Η παράγραφος 6 του άρθρου 4 του Ν.3021/2001 είναι μεν σύμφωνη με το Σύνταγμα, δεν έχει, όμως, καμία επίδραση στο ζήτημα της νομιμότητας των δημόσιων συμβάσεων σε σχέση με τη συνδρομή ή μη των ασυμβιβάστων ιδιοτήτων, ούτε θίγει τις αρμοδιότητες και τη διαδικασία του δικαστικού ελέγχου νομιμότητας και το συνταγματικό δικαίωμα δικαστικής προστασίας.

4.- Η ελευθερία της πληροφορίας

Η ελευθερία της πληροφορίας είναι στενά συνδεδεμένη με την ελευθερία της γνώμης. Κατά τις διεθνείς μάλιστα συμβάσεις των δικαιωμάτων του ανθρώπου, η ελευθερία της γνώμης περιλαμβάνει και την ελευθερία της πληροφορίας. Αντιθέτως, κατά το γερμανικό Σύνταγμα και τα ακολουθούντα το υπόδειγμα του συντάγματα της Ισπανίας και Πορτογαλίας, η ελευθερία της πληροφορίας είναι χωριστή από την ελευθερία της γνώμης.

Μπορεί βέβαια κανείς να πληροφορεί και να πληροφορείται τόσο για γνώμες όσο και για γεγονότα. Το μήνυμα μπορεί να περιέχει απόψεις ή/και ειδήσεις. Η διάκριση άλλωστε δεν είναι πάντοτε εύκολη για τον πληροφοροϋντα ούτε σαφής για τον πληροφοροϋόμενο, αν και διαχωρισμός του σχολίου από την είδηση είναι θεμελιώδης για τον τύπο, την ραδιοτηλεόραση και την δημοσιογραφία και κριτήριο της ποιότητας τους.

Η ενεργητική ελευθερία της πληροφορίας (ελευθερία του πληροφορείν) μπορεί εύκολα να ενταχθεί στην ελευθερία της γνώμης *lato sensu*. Αλλά και η παθητική ελευθερία της πληροφορίας (ελευθερία του πληροφορείσθαι) σχετίζεται με την ελευθερία εκφράσεως και διαδόσεως γνώμης, διότι η ελευθερία εκφράσεως γνώμης είναι άνευ περιεχομένου, αν δεν προστατεύεται συγχρόνως και η λήψη ή αποδοχή της γνώμης. Επιπλέον όμως και αμεσότερα, όπως η ελευθερία της γνώμης περιλαμβάνει και την ελευθερία διαμορφώσεως της γνώμης (που προϋποθέτει την ελεύθερη συλλογή πληροφοριών), έτσι και η ελευθερία του πληροφορείν περιλαμβάνει και προϋποθέτει την ελευθερία του πληροφορείσθαι.

Η σημασία της ελευθερίας της πληροφορίας δεν μπορεί να τονιστεί αρκετά. Χωρίς αυτή είναι αδύνατη η λειτουργία της δημοκρατίας, γιατί λείπει η ενημέρωση την οποία προϋποθέτει η

εύλογη και σώφρων άσκηση των πολιτικών δικαιωμάτων των πολιτών και του ελέγχου των κυβερνήσεων.

Νομική βάση και των δύο πλευρών της ελευθερίας της πληροφορίας είναι η διάταξη του άρθρου 14 παρ.1 Συντ., σε συνδυασμό και με το άρθρο 5 παρ.1 Συντ. Επιπροσθέτως, η εν λόγω ελευθερία θα μπορούσε να θεμελιωθεί και στην γενική αρχή της δημοσιότητας της λειτουργίας του κράτους. Η αρχή αυτή συνάγεται από μια σειρά συνταγματικές διατάξεις, οι οποίες επιτάσσουν την δημοσίευση των νόμων (άρθρο 42) και των δικαστικών αποφάσεων (άρθρο 93 παρ.3), την δημοσιότητα των συνεδριάσεων των δικαστηρίων (άρθρο 93 παρ.2) και της Βουλής (άρθρο 66 παρ.1) ή εξουσιοδοτούν τον νομοθέτη να ορίζει την δημοσιότητα των εκλογικών δαπανών των κομμάτων και των υποψηφίων βουλευτών (άρθρο 29 παρ.2)

4.1.- Η ελευθερία του πληροφορείν-ειδήσεις

Η ελευθερία της πληροφορίας έχει, όπως παρατηρήθηκε ήδη, μία ενεργητική και μία παθητική πλευρά.

Η ενεργητική πλευρά είναι η ελευθερία του πληροφορείν άλλους ή το κοινό εν γένει. Όσα αναπτύχθηκαν πιο πάνω για την ελευθερία της γνώμης (και μάλιστα την ελευθερία της εκφράσεως και διαδόσεως της γνώμης) ισχύουν *mutatis mutandis* και για την ελευθερία της πληροφορίας.

Αν η διάκριση ανάμεσα σε «ορθές» και «εσφαλμένες» γνώμες είναι ασυμβίβαστη με την ουσία της φιλελεύθερης δημοκρατίας, δεν συμβαίνει το ίδιο για την διάκριση ανάμεσα σε ορθές και εσφαλμένες ειδήσεις. Η ελευθερία της πληροφορίας δεν περιλαμβάνει την ελευθερία διαδόσεως ψευδών ειδήσεων. Αποτελεί λοιπόν κατ' αρχήν «νόμο του κράτους», κατά την έννοια του άρθρου 14 παρ.1 Συντ., το άρθρο 191 ΠΚ που τιμωρεί όποιον «διασπείρει με οποιονδήποτε τρόπο ψευδείς ειδήσεις ή φήμες ικανές να επιφέρουν ανησυχίες ή φόβο στους πολίτες ή να ταράξουν τη δημόσια πίστη ή να κλονίσουν την εμπιστοσύνη του κοινού στο εθνικό νόμισμα ή στις ένοπλες δυνάμεις της χώρας ή να επιφέρουν διαταραχή στις διεθνείς σχέσεις της χώρας». Αν οι ειδήσεις ή οι φήμες δεν είναι ψευδείς, δεν υπάρχει το έγκλημα. Χωρίς άλλωστε το στοιχείο αυτό της αντικειμενικής του υποστάσεως η διάταξη αυτή θα ήταν ασυμβίβαστη με την ελευθερία της γνώμης και πληροφορίας.

Δεν είναι όμως πάντοτε εύκολη η διάκριση της αληθινής από την ψευδή είδηση, προπάντων όταν η τελευταία οφείλεται σε εσφαλμένη εκτίμηση των γεγονότων, που όμως αποτελεί μια προστατευόμενη από το άρθρο 14 παρ.1 αξιολόγηση.

4.2.- Η ελευθερία του πληροφορείσθαι

Η παθητική πλευρά της ελευθερίας της πληροφορίας είναι η ελευθερία του πληροφορείσθαι, η ελευθερία δηλαδή αναζητήσεως και συλλογής και λήψεως πληροφοριών, με τον ενδεχόμενο, αλλά όχι αναγκαίο σκοπό της περαιτέρω πληροφορήσεως άλλων.

Με την ελευθερία του πληροφορείσθαι δεν πρέπει να συγχέεται η προβλεπόμενη στους νόμους εξουσία της διοικήσεως ή εξουσιοδοτημένων από αυτήν προσώπων (π.χ. ελεγκτών) να προβαίνουν σε επιθεωρήσεις και ελέγχους και να ζητούν την παροχή πληροφοριών από επιχειρήσεις κλπ.

A.- Πληροφορία είναι κάθε αντικείμενο γνώσεως. Η ελευθερία του πληροφορείσθαι δεν σημαίνει όμως την αξίωση προσβάσεως σε όλες τις πηγές πληροφοριών, αλλά την απρόσκοπτη πρόσβαση στις γενικά προσιτές από αυτές. Πότε μια πηγή πληροφοριών είναι γενικά προσιτή προκύπτει από τη φύση της, τις διατάξεις του συντάγματος ή των νόμων και από τη θέληση του κατόχου της. Η ελευθερία του πληροφορείσθαι σημαίνει μόνο την αξίωση του συγκεκριμένου ατόμου να μην παρεμποδίζεται στην πρόσβασή του σε μια γενικά προσιτή πηγή πληροφοριών, είτε αυτή βρίσκεται στο εσωτερικό είτε στο εξωτερικό.

B.- Γενικά προσιτές πηγές πληροφοριών είναι όσες απευθύνονται στο κοινό, δηλαδή ο τύπος(συμπεριλαμβανομένων των «εφημερίδων του τοίχου»), η ραδιοτηλεόραση, ο κινηματογράφος, το θέατρο, οι διαλέξεις, εκθέσεις, αφίσες, προκηρύξεις κλπ. Στις ιδιωτικές πηγές πληροφοριών ορίζει κατ' αρχήν ο κάτοχός τους, αν και σε ποιο βαθμό αυτές είναι προσιτές σε άλλους. Έτσι ο ιδιώτης συλλέκτης αποφασίζει ο ίδιος για την πρόσβαση άλλων στη συλλογή του, σε μια διάλεξη μπορεί να γίνουν δεκτοί μόνο όσοι έχουν προσκληθεί, ένα περιοδικό μπορεί να αποστέλλεται μόνο στα μέλη ενός συλλόγου κοκ. Αλλά και στις ιδιωτικές πηγές πληροφοριών μπορεί ο νόμος να κατοχυρώνει την πρόσβαση σε ορισμένους τρίτους, βλ. π.χ. το δικαίωμα της μειοψηφίας ανώνυμης εταιρίας να ζητήσει πληροφορίες για την πορεία των εταιρικών υποθέσεων και την περιουσιακή κατάσταση της εταιρίας. Εδώ ανήκουν επίσης και όλες οι νομοθετικές διατάξεις που προβλέπουν την δημοσίευση

στοιχείων ιδιωτικών επιχειρήσεων. Κατ' εξαίρεση τέτοιες νομοθετικές ρυθμίσεις εξουσιοδοτεί το ίδιο το Σύνταγμα.

Γ.- Στην ελεύθερη πρόσβαση σε γενικά (ή ειδικά στον ενδιαφερόμενο) προσιτές πηγές πληροφοριών αντίκειται όχι μόνο η απαγόρευση ή απόρριψη προσβάσεως, αλλά και κάθε απόκρυψη ή νόθευση πληροφοριών («παραπληροφόρηση») και κάθε παρακώλυση, περιορισμός, καθυστέρηση ή «καθοδήγηση» της πληροφορήσεως. Εδώ ανήκει επίσης η απαγόρευση ή παρακώλυση αγοράς εφημερίδων, ραδιοτηλεοπτικών συσκευών, δορυφορικών κεραιών κ.ο.κ.

Δεν αντίκειται όμως στην ελευθερία της πληροφορίας η απαίτηση εύλογης αμοιβής για την χρησιμοποίηση του χώρου ή μέσου πληροφορήσεως (π.χ. τελών ραδιοτηλεοπτικής μεταδόσεως ή χρησιμοποίησεως μιας αίθουσας διαλέξεων) ή για την πρόσβαση στην πηγή πληροφορίας (εισιτηρίου, τιμήματος βιβλίου ή τηλεοπτικής συσκευής ή κεραιάς κ.ο.κ.).

4.3.- Περιορισμοί

Οι ελευθερίες του πληροφωρείν και του πληροφωρείσθαι υπόκεινται στη γενική επιφύλαξη του νόμου, στην οποία υποβάλλει το Σύνταγμα (άρθρο 14 παρ.1) την ελευθερία της γνώμης. Έτσι, οι περιορισμοί της ελευθερίας της γνώμης ισχύουν καταρχήν και για την ελευθερία της πληροφορίας υπό τις δύο πλευρές της. Ειδικότεροι περιορισμοί της ελευθερίας του πληροφωρείν επιτρέπεται να εισαχθούν κυρίως κατ' επίκληση της νόμιμης προστασίας του απορρήτου, ενώ η ελευθερία του πληροφωρείσθαι είναι δυνατόν να περιορισθεί με συνταγματικώς θεμιτό καταρχήν τρόπο για λόγους αποτελεσματικής διερεύνησης εγκλημάτων και άλλων παραβάσεων.

4.4.- Το δικαίωμα στην πληροφόρηση

Το νέο άρθρο 5Α του Συντάγματος, το οποίο προστέθηκε με την αναθεώρηση του 2001, καθιερώνει ένα γενικότερο δικαίωμα στην πληροφόρηση (παρ.1) καθώς και το ειδικότερο δικαίωμα συμμετοχής στην Κοινωνία της Πληροφορίας, υπονοώντας την ηλεκτρονική διακίνηση πληροφοριών (παρ.2). Δεν πρόκειται πάντως κατά κυριολεξία για «νέα» δικαιώματα, αφού καταρχήν η ελεύθερη πρόσβαση στην πληροφόρηση αποτελεί υπό τα σύγχρονα κοινωνικά και οικονομικά δεδομένα προϋπόθεση για την ανάπτυξη της προσωπικότητας και τη συμμετοχή στα κοινωνικά, οικονομικά και πολιτικά δρώμενα και άρα έρισκε έρεισμα, πριν από την αναθεώρηση, στο άρθρο 5 παρ.1 Συντ. Εξάλλου, η ελευθερία της αναζήτησης, της λήψης και της μετάδοσης πληροφοριών κάθε είδους και με κάθε μέσο προστατεύεται στο άρθρο 19 παρ.2 ΔΣΑΠΔ, ενώ και το άρθρο 10 παρ.1 ΕΣΔΑ προστατεύει την ελευθερία λήψης πληροφοριών στο πλαίσιο του δικαιώματος για ελεύθερη έκφραση. Κατά συνέπεια το ενδιαφέρον στη νέα διάταξη του άρθρου 5Α παρ.1 Συντ. εντοπίζεται κυρίως στην επιφύλαξη του νόμου που περιέχει, καθώς και στη ρητή καθιέρωση της δυνατότητας επιβολής περιορισμών για λόγους εθνικής ασφάλειας καταπολέμησης του εγκλήματος ή προστασίας δικαιωμάτων και συμφερόντων τρίτων. Αντίστοιχοι περιορισμοί επιτρέπονται με βάση το άρθρο 19 παρ.3 ΔΣΑΠΔ, το οποίο μπορεί να χρησιμεύσει ως ερμηνευτικός οδηγός στην προκείμενη περίπτωση. Έτσι η έννοια της «εθνικής ασφάλειας» πρέπει να ερμηνευθεί στενά, ώστε να περιλαμβάνει μόνο σοβαρή εξωτερική απειλή για το κράτος, με αποτέλεσμα να είναι θεμιτή ιδίως η επιβολή περιορισμών στην πληροφόρηση για θέματα σύνθεσης, εξοπλισμού και διάταξης των ενόπλων δυνάμεων. Η «προστασία συμφερόντων και δικαιωμάτων τρίτων» παραπέμπει κυρίως στην προστασία του ιδιωτικού και οικογενειακού βίου (άρθρο 9 Συντ.), καθώς και στην πληροφορική αυτοδιάθεση, ενώ η καταπολέμηση του εγκλήματος σε σοβαρά ποινικά αδικήματα (ιδίως κακούργηματα), η τέλεση των οποίων θα μπορούσε να διευκολυνθεί μέσω π.χ. της λήψης πληροφοριών για την κατασκευή και χρήση χημικών ή βιολογικών όπλων.

Η παρ.2 του άρθρου 5Α Συντ. καθιερώνει ένα δικαίωμα συμμετοχής στις λειτουργίες ιδίως του κυβερνοχώρου, με περιεχόμενο όχι μόνο αρνητικό, αλλά και θετικό. Το κράτος υποχρεούται όχι μόνο να ανέχεται, αλλά και να διευκολύνει με τη λήψη των κατάλληλων μέτρων την πρόσβαση στις ηλεκτρονικά διακινούμενες πληροφορίες, καθώς και την παραγωγή, ανταλλαγή και διάδοσή τους. Τέτοια μέτρα μπορούν να είναι ιδίως Η εισαγωγή

της πληροφορικής στο εκπαιδευτικό σύστημα, η καθιέρωση ευνοϊκών φορολογικών ρυθμίσεων για την ευρύτερη διάδοσή της κ.α., με στόχο να αποτραπεί ο διαφαινόμενος κίνδυνος κοινωνικού αποκλεισμού όσων στερούνται τις απαιτούμενες γνώσεις και/ή οικονομικές δυνατότητες για τη συμμετοχή τους στην «κοινωνία της πληροφορίας». Ακόμη η ρητή συνταγματική καθιέρωση υποχρέωσης του κράτους για διευκόλυνση της πρόσβασης στις ηλεκτρονικά διακινούμενες πληροφορίες σημαίνει ότι επιβάλλεται περαιτέρω η άρση των τυχόν προερχόμενων από ιδιώτες κωλυμάτων στην πρόσβαση αυτή (π.χ. υπερβολική κοστολόγηση των σχετικών υπηρεσιών). Γενικότερα άλλωστε τα δικαιώματα του άρθρου 5Α πρέπει να θεωρηθούν ότι ισχύουν και έναντι των ιδιωτών, αφού και η διατύπωσή τους (τόσο της παρ.1 όσο και της παρ.2) είναι απόλυτη, μη περιοριζόμενη στην κρατική εξουσία ως αποδέκτη τους, αλλά και οι κίνδυνοι για αυτά μπορούν να προέρχονται από αλλού (π.χ. ιδιωτικά μέσα μαζικής ενημέρωσης, επιχειρήσεις πληροφορικής κ.α.).

4.5.- Η πληροφορική αυτοδιάθεση

Στο νέο άρθρο 9Α του Συντάγματος βρίσκει πλέον ρητή κατοχύρωση, μετά την αναθεώρηση του 2001, το δικαίωμα της πληροφορικής αυτοδιάθεσης, ή, κατά άλλη διατύπωση, πληροφοριακού αυτοκαθορισμού ή αυτοπροσδιορισμού. Οι δυνατότητες που παρέχει η σύγχρονη τεχνολογία ηλεκτρονικής επεξεργασίας δεδομένων για καταχώρηση και κυρίως συνδυασμό προσωπικών πληροφοριών για κάθε άτομο, θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε μια συνολική καταγραφή της προσωπικότητας του και, μέσω αυτής, στην ανεμπόδιση διείσδυση της κρατικής εξουσίας και/η ιδιωτικών «εξουσιών» στη σφαίρα της αυτονομίας του. Για την αντιμετώπιση του κινδύνου αυτού έχουν θεσπιστεί ρητές διατάξεις σε πλειάδα ευρωπαϊκών Συνταγμάτων, ενώ σχετικές είναι οι κοινοτικές οδηγίες 95/46/EK και 97/66/EK, καθώς και, σε ό,τι αφορά τη δράση των ευρωπαϊκών κοινοτικών οργάνων, το άρθρο 286 ΣυνθΕΚ (πρβλ. ήδη και το άρθρο 8 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ε.Ε.). Επίσης στον ίδιο στόχο αποβλέπει η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την προστασία του ατόμου από την αυτοματοποιημένη επεξεργασία πληροφοριών προσωπικού χαρακτήρα, η οποία υπογράφηκε το 1981 στο Στρασβούργο και κυρώθηκε από την Ελλάδα με το ν.2068/1992.

Από συστηματική άποψη το νέο άρθρο 9Α συνδέεται τόσο με το άρθρο 2 παρ.1 εδ.β' Συντ., αφού αποσκοπεί προφανώς στην αποτροπή του κινδύνου να καταστεί το άτομο απλό πληροφοριακό αντικείμενο, όσο και με το άρθρο 9 παρ.1 εδ.β' Συντ., αφού αποσκοπεί επίσης στη θωράκιση του ιδιωτικού και οικογενειακού βίου από καινοφανείς απειλές. Στην πράξη ωστόσο οι πληροφορίες που ενδιαφέρουν περισσότερο τους τρίτους, είτε πρόκειται για την κρατική εξουσία είτε για ιδιώτες, είναι εκείνες που σχετίζονται με τη συμμετοχή του ατόμου στην οικονομική και πολιτική ζωή της χώρας, αφού κυρίως αυτές μπορούν να γίνουν αντικείμενο προσοδοφόρας εκμετάλλευσης. Κατά συνέπεια το δικαίωμα πληροφορικής αυτοδιάθεσης πρέπει να γίνει αντιληπτό πρώτιστα ως μία επιβεβλημένη από τα πράγματα εξειδίκευση του κατά το άρθρο 5 παρ.1 Συντ. δικαιώματος για ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας και συμμετοχή στα κοινωνικά, οικονομικά και πολιτικά δρώμενα.

Η ρυθμιστική εμβέλεια του άρθρου 9Α καταλαμβάνει βέβαια «ιδίως» την καταχώρηση και χρήση των προσωπικών δεδομένων μέσω ηλεκτρονικών υπολογιστών (και την τυχόν δημοσιοποίησή τους στο διαδίκτυο), αλλά εκτείνεται και πέρα από αυτή, π.χ. στη δημοσιοποίηση προσωπικών πληροφοριών μέσω τηλεοπτικών προγραμμάτων. Έτσι ή αλλιώς όμως η προστασία των προσωπικών δεδομένων μπορεί σε συγκεκριμένες περιπτώσεις να συγκρούεται με το δικαίωμα στην πληροφόρηση, που κατοχυρώνεται πλέον ρητά και αυτό, όπως είδαμε, στο νέο άρθρο 5Α Συντ. Στις περιπτώσεις αυτές δεν μπορεί να γίνει λόγος για υπερίσχυση του ενός ή του άλλου δικαιώματος in abstracto, αλλά πρέπει να γίνει στάθμιση in concreto με βάση τα εκάστοτε πραγματικά δεδομένα και με επιδίωξη την πρακτική εναρμόνιση της άσκησης των συγκρουόμενων δικαιωμάτων.

Κατά βάση πάντως το δικαίωμα πληροφορικής αυτοδιάθεσης δεν παύει να είναι ένα ατομικό-αμυντικό δικαίωμα, που θεμελιώνει πρωτίστως δικαίωμα αποχής από τη συλλογή, επεξεργασία και χρήση των προσωπικών δεδομένων, σε δύο διακεκριμένα επίπεδα. Σε ένα πρώτο επίπεδο στο συνδυασμό του άρθρου 9Α προς την κατά περίπτωση σχετική ειδική συνταγματική διάταξη ερείδεται η απαγόρευση και απλής καταγραφής ακόμη συγκεκριμένων δεδομένων σε συγκεκριμένες περιπτώσεις, π.χ. η απαγόρευση αναγραφής του θρησκευματος στις αστυνομικές ταυτότητες. Σε ένα δεύτερο επίπεδο, ο καθένας δικαιούται να αρνηθεί την παροχή πληροφοριών για τον εαυτό του, εάν η νομοθετική πρόβλεψη της υποχρέωσης παροχής τους, π.χ. στο πλαίσιο μιας γενικής απογραφής του

πληθυσμού, δεν δεσμεύεται από την πρόβλεψη ενός ελάχιστου ορίου οργανωτικών και διαδικαστικών εγγυήσεων.

Το εδ.β' του άρθρου 9Α Συντ. αναθέτει τη διασφάλιση της προστασίας των προσωπικών δεδομένων σε ανεξάρτητη αρχή. Τούτο σημαίνει ότι η αρχή αυτή περιβάλλεται με τις εγγυήσεις του άρθρου 101Α. Περαιτέρω θα πρέπει να γίνει δεκτό ότι ο κοινός νομοθέτης έχει υποχρέωση να εξοπλίσει την αρχή αυτή με τόσες και τέτοιες αρμοδιότητες, ώστε να μπορεί η τελευταία να διασφαλίζει με ουσιαστικό και αποτελεσματικό τρόπο την προστασία των προσωπικών δεδομένων. Θα ήταν άρα αντισυνταγματική η αφαίρεση έστω έστω και ενός μέρους των αναγκαίων για την επιτέλεση της αποστολής της αρχής αρμοδιοτήτων με μεταγενέστερη νομοθετική ρύθμιση. Την επιταγή του εδ. β' του άρθρου 9 Συντ. υλοποιούν τα άρθρα 15 επ.ν.2472/1997, που προβλέπουν τη σύσταση της Αρχής Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα. Στην πράξη η Αρχή έχει αναπτύξει αξιολογη δραστηριότητα για την υλοποίηση των συνταγματικών και νομοθετικών προβλέψεων σχετικά με την προστασία των προσωπικών δεδομένων.

5.- Ελευθερία και ποιότητα στα μέσα μαζικής επικοινωνίας

Κεντρική είναι η σημασία της μαζικής επικοινωνίας για τη ζωή του ανθρώπου, τη δημόσια και την ιδιωτική, έτσι καθώς επηρεάζει αποφασιστικά την πολιτική του ιδεολογία και την πολιτική του συμπεριφορά, το μορφωτικό του επίπεδο, τη χρησιμοποίηση του ελεύθερου χρόνου του, τους τρόπους ψυχαγωγίας του, ακόμα και τα ωράρια του βίου του ή τους ρυθμούς των κοινωνικών του εκδηλώσεων. Η περιφρούρηση της ελευθερίας και της ποιότητας στα μέσα μαζικής επικοινωνίας είναι πρόβλημα με απέραντες διαστάσεις, με πλοκή και επιπτώσεις που δένεται με γενικότερα προβλήματα πολιτικά και πολιτιστικά, ακόμα και τεχνικά.

Υπάρχει μαζική επικοινωνία κάθε φορά που ένα μήνυμα-άσχετα από το περιεχόμενό του πολιτικό, αισθητικό, ή και απλά ενημερωτικό-απευθύνεται σ' ένα ακαθόριστο αριθμό προσώπων. Το σύνολο των υλικών αντικειμένων, των φυσικών φαινομένων, των θεσμών και των διαδικασιών που μεσολαβούν από τον αρχικό δημιουργό του μηνύματος ως τους τελικούς αποδέκτες του απαρτίζουν, σε κάθε περίπτωση, το μέσο μαζικής επικοινωνίας. Η μαζική επικοινωνία μπορεί να γίνεται απευθείας από άνθρωπο σε ανθρώπους, με τη χρησιμοποίηση οπτικών ή ακουστικών κυμάτων-κι έτσι γίνεται στη δημόσια ομιλία, στο θέατρο, στη συναυλία. Μπορεί ακόμα να γίνεται ύστερα από ενσωμάτωση του μηνύματος σ' ένα υλικό αντικείμενο που φτάνει στα χέρια ή πάντως στις αισθήσεις των αποδεκτών-η εφημερίδα, το βιβλίο, ο δίσκος, η κινηματογραφική ταινία. Τέλος μπορεί η μαζική επικοινωνία να γίνεται χωρίς υλική ενσωμάτωση, κι όμως από απόσταση που εμποδίζει τη άμεση οπτική ή ακουστική μετάδοση, οπότε πραγματοποιείται με τη βοήθεια ηλεκτρομαγνητικών κυμάτων-σ' αυτήν την περίπτωση γίνεται λόγος για τηλεπικοινωνία ή για ηλεκτρονική μαζική επικοινωνία δηλαδή για τη ραδιοφωνία και την τηλεόραση. Στη σύγχρονη εποχή, η τελευταία αυτή μορφή μαζικής επικοινωνίας κερδίζει ολοένα περισσότερη σημασία, σε βάρος των άλλων και προπάντων της άμεσης μεταδόσεως από άνθρωπο σε ανθρώπους.

Για την έννοια της ελευθερίας, αρκούν μερικοί εμπειρικοί καθορισμοί, περισσότερο σαν διευκρινίσεις. Ελευθερία στα μέσα μαζικής επικοινωνίας δεν σημαίνει μόνο-ούτε καν κυρίως-την εξουσία εκείνου που ελέγχει το κάθε μέσο, είτε ιδιοκτήτης είναι είτε φορέας με άλλο νομικό τύπο, να μεταδίδει όποιο μήνυμα αυτός θέλει. Μια τέτοια επιφανειακή μορφή ελευθερίας-που είναι μια πρώτη βαθμίδα και επιβάλλεται η περιφρούρησή της απέναντι στη λογοκρισία ή ανάλογες ολοκληρωτικές πιέσεις- δεν φτάνει στο πραγματικό βάθος του προβλήματος. Όπως δεν φτάνει στο πραγματικό βάθος του προβλήματος και μια άλλη, αλλά το ίδιο επιφανειακή, μορφή ελευθερίας, που θα ήταν η δυνατότητα του αποδέκτη να παίρνει όποιο μήνυμα αυτός θέλει. Η ελευθερία δεν εξαντλείται στην αυθαίρετη ικανοποίηση των προτιμήσεων του ενός ή του άλλου μέρους-όσο και αν αυτή η «αυθαιρεσία» είναι αναγκαία προϋπόθεση για την επιτέλεση της βαθύτερης λειτουργίας της ελευθερίας. Η ελευθερία στα μέσα μαζικής επικοινωνίας είναι αχώριστα δεμένη με το δικαίωμα της ενημερώσεως, ένα δικαίωμα που είναι συνάμα και καθήκον τόσο για κείνον που στέλνει το μήνυμα όσο και για κείνον που το λαμβάνει. Έτσι η ελευθερία δένεται όχι μόνο με την έλλειψη εξαιρετικών φραγμών αλλά και με την ύπαρξη εσωτερικών κανόνων που απορρέουν από την αλήθεια ή τα υποκατάστατά της, την αντικειμενικότητα και την πολυμέρεια.

Τα μέσα μαζικής επικοινωνίας με τη μεγαλύτερη κοινωνική διάδοση, επομένως και αποτελεσματικότητα, είναι βέβαια ο τύπος,-κυρίως σαν εφημερίδα-και η ραδιοφωνία-τηλεόραση.

6.- Το καθεστώς προστασίας του τύπου και των άλλων Μ.Μ.Ε.

Το Σύνταγμα προβλέπει ειδική προστασία για τον τύπο (άρθρο 14). Όσον αφορά τα άλλα μέσα μαζικής επικοινωνίας, το Σύνταγμα περιέχει ειδική ρύθμιση (μόνο) για τη ραδιοτηλεόραση.

6.1.- Το περιεχόμενο της ελευθερίας του τύπου

Η ελευθερία του τύπου αναγνωρίζεται τόσο ως ατομικό δικαίωμα (άρθρο 14 παρ.1 Συντ.) όσο και ως θεσμική εγγύηση (άρθρο 14 παρ.2 εδ. α Συντ.)

Ειδικότερα, η θεσμική εγγύηση συνεπάγεται τη συνταγματική κατοχύρωση του τύπου, ανεξάρτητα από τους συγκεκριμένους εκάστοτε φορείς του, ως θεσμού απαραίτητου για την διασφάλιση της διαμάχης ιδεών και συμφερόντων καθώς και της δημοσιότητας του πολιτικού και εν γένει δημοσίου βίου και, συνεπώς, ως συστατικού στοιχείου του δημοκρατικού πολιτεύματος. Στο πλαίσιο της εκπλήρωσης της δημοκρατικής (ελεγκτικής και πληροφοριακής) λειτουργίας του, ο θεσμός του τύπου απολαμβάνει ορισμένα ειδικά προνόμια, τα οποία δεν ισχύουν για την ελευθεροτυπία ως ατομικό δικαίωμα, και υπόκειται σε ορισμένους ειδικούς περιορισμούς, πέρα από τους γενικούς περιορισμούς, στους οποίους υπόκειται το αντίστοιχο ατομικό δικαίωμα. Εξάλλου, από την θεσμική εγγύηση της ελευθερίας του τύπου απορρέει το δικαίωμα πρόσβασης των εκπροσώπων του τύπου σε δημοσίως προσιτές (όχι ιδιωτικές) συγκεντρώσεις (π.χ. ανοικτές πολιτικές συγκεντρώσεις, δημόσιες καλλιτεχνικές ή αθλητικές εκδηλώσεις).

Ως ατομικό δικαίωμα, η ελευθερία του τύπου θεμελιώνει αξίωση για αποχή του κράτους και περιλαμβάνει ιδίως:

(i) την ελευθερία έκδοσης, σύνταξης (συμπεριλαμβανομένης της ελευθερίας επιλογής και παρουσίασης της ύλης), εκτύπωσης, κυκλοφορίας και εν γένει διάδοσης εντύπων στο εσωτερικό και εξωτερικό,

(ii) την ελευθερία της έκφρασης και την ελευθερία του πληροφορείν δια του τύπου,

(iii) την ελευθερία ίδρυσης και λειτουργίας επιχειρήσεων τύπου,

(iv) την ελευθερία της με νόμιμο τρόπο συλλογής πληροφοριών και φωτογραφικών, ηχητικών ή άλλων στοιχείων, καθώς και την ελευθερία επιλογής πηγής πληροφοριών, και

(v) την ελευθερία εκλογής και άσκησης του δημοσιογραφικού επαγγέλματος και άλλων συναφών προς τον τύπο επαγγελμάτων, καθώς και την ελευθερία ίδρυσης και λειτουργίας δημοσιογραφικών ή άλλων συναφών προς τον τύπο οργανώσεων (ενεργητική πλευρά της ελευθερίας του τύπου), καθώς και

(vi) το δικαίωμα του καθενός να επιλέγει, να διαβάζει και να χρησιμοποιεί ελευθέρως οποιοδήποτε έντυπο, ελληνικό ή ξένο (παθητική πλευρά της ελευθερίας του τύπου).

Σε σύγκριση με άλλες συνταγματικές ελευθερίες, η ελευθερία του τύπου πρέπει να χαρακτηριστεί προνομιακή λόγω των ειδικών προνομίων που της παρέχει το Σύνταγμα.

Αυτά είναι η απαγόρευση της λογοκρισίας και κάθε άλλου προληπτικού μέτρου (άρθρο 14 παρ.2 εδ. β Συντ.), καθώς και η σχεδόν καθολική απαγόρευση της κατάσχεσης (άρθρο 14 παρ.3 εδ. α Συντ.). Επιπλέον, το άρθρο 15 παρ.1 Συντ. εξαιρεί τα οπτικοακουστικά μέσα («κινηματογράφο, φωνογραφία, ραδιοφωνία, τηλεόραση και κάθε άλλο παρεμφερές μέσο μετάδοσης λόγου ή παράστασης») από τις προστατευτικές για τον τύπο διατάξεις, αποδεικνύοντας με τον τρόπο αυτό την βαρύτητα που αποδίδει ο συντακτικός νομοθέτης στην κατοχύρωση της ελευθερίας του τύπου.

Πάντως, ο τύπος υπόκειται στους γενικούς περιορισμούς των νόμων του κράτους, στους οποίους υπάγεται κάθε έκφραση και διάδοση γνώμης ή πληροφορίας. Εξάλλου, η ελευθερία του τύπου υπόκειται και σε ειδικούς περιορισμούς, οι οποίοι είτε προβλέπονται από το ίδιο το Σύνταγμα (κυρίως άρθρο 14 παρ.3-4) είτε εισάγονται από τον νομοθέτη κατ' εξουσιοδότηση του Συντάγματος (ιδίως άρθρο 14 παρ.5)

6.2.- Συνταγματικές και νομοθετικές ρυθμίσεις της ραδιοτηλεόρασης

Ειδικές ρυθμίσεις για την ραδιοτηλεόραση προβλέπει το άρθρο 15 Συντ., το οποίο αφενός εξαιρεί την ραδιοτηλεόραση από τις προστατευτικές για τον τύπο διατάξεις (παρ.1) και, αφετέρου, ρυθμίζει την οργάνωση και τους στόχους της ραδιοτηλεόρασης και τις στοιχειώδεις προϋποθέσεις που πρέπει να πληρούν οι εκπομπές της. (παρ.2).

Ειδικές ρυθμίσεις για την ραδιοτηλεόραση υπάρχουν επίσης και στην εθνική νομοθεσία (Ν.1730/1987, όπως τροποποιήθηκε με τους Ν.1866/1989, 1941/1991, 1943/1991, 2173/1993 και το Π.Δ. 234/1993, Ν.1866/1989, όπως τροποποιήθηκε με τους Ν.1941/1991, 1943/1991, 2173/1993, Π.Δ. 25/1988, όπως τροποποιήθηκε με το Π.Δ. 234/1993, Δεοντολογικοί Κώδικες Εθνικού Συμβουλίου Ραδιοτηλεόρασης, Π.Δ. 236/1992, Ν.2173/1993 κλπ.).

Όσον αφορά την έκταση της παρεχόμενης ελευθερίας, το νομικό καθεστώς της ραδιοτηλεόρασης διαφέρει από το νομικό καθεστώς του τύπου στα εξής σημεία:

(i) Σε αντίθεση με τον τύπο, η ελευθερία του οποίου κατοχυρώνεται τόσο ως ατομικό (υποκειμενικό) δικαίωμα όσο και ως θεσμός, το Σύνταγμα δεν θεσπίζει ανάλογη ελευθερία εκπομπής ραδιοτηλεοπτικών προγραμμάτων, ούτε υπό την υποκειμενική ούτε υπό την θεσμική της μορφή. Αντίθετα, εμπιστεύεται την διευθέτηση του ζητήματος στον κοινό νομοθέτη, ο οποίος δεσμεύεται από τους όρους και περιορισμούς του άρθρου 15 παρ.2 Συντ.

(ii) Ενώ ο κρατικός έλεγχος είναι ασυμβίβαστος με την ελευθερία του τύπου, η ραδιοτηλεόραση τελεί υπό τον άμεσο έλεγχο του κράτους (άρθρο 15 παρ.2 Συντ.). Έτσι, αφενός, το Σύνταγμα ούτε επιβάλλει, αλλά ούτε και αποκλείει το κρατικό μονοπώλιο της ραδιοτηλεόρασης, ενώ αφετέρου, απαιτείται, κατά τον νόμο, ειδική κρατική άδεια για την ίδρυση και λειτουργία μη κρατικού ραδιοτηλεοπτικού σταθμού.

Έλεγχος του κράτους σημαίνει αμιγή κεντρικό πολιτικό έλεγχο, ασκούμενο από την Κυβέρνηση μέσω του αρμόδιου υπουργού. Ειδικότερα, κρατικός έλεγχος σημαίνει, πρώτον, ότι έλεγχος μη κρατικός, π.χ. από πολιτικά κόμματα ή οργανώσεις συμφερόντων, δεν επιτρέπεται. Κρατικός έλεγχος σημαίνει, δεύτερον, πλήρη πολιτικό, κυβερνητικό έλεγχο, σύμφωνα με το πολίτευμα της χώρας (άρθρο 1 του Συντάγματος). Απαγορεύεται επομένως έλεγχος που προέρχεται μεν από κρατικές αρχές υπό την ευρεία έννοια του όρου, αλλά που δεν φτάνει μέχρι την Κυβέρνηση και επομένως δεν υπόκειται στον κοινοβουλευτικό έλεγχο. Άμεσος έλεγχος του κράτους σημαίνει δυνατότητα επιδράσεως εντονότερη από την εποπτεία επί αυτοδιοικούμενων οργανισμών. Αντιθέτως προς την εποπτεία, ο «άμεσος έλεγχος» μπορεί να περιορίζει την πρωτοβουλία και την ελεύθερη δράση των ελεγχόμενων οργανισμών και δεν συμβιβάζεται με την πλήρη αυτοδιοίκηση, αλλά αντιθέτως αφορά τουλάχιστον τα αντικείμενα- και τα διαμόρφωση των εκπομπών της ραδιοτηλεοράσεως, όπως ορίζει το άρθρο 15 παρ.2.

(iii) Η ραδιοτηλεόραση εξαιρείται από τις προστατευτικές του τύπου διατάξεις (απαγόρευση της λογοκρισίας και κάθε προληπτικού μέτρου, απαγόρευση της κατασχέσεως) (άρθρο 15 παρ.1 Συντ.)

(iv) Ενώ φορείς της συνταγματικώς προστατευόμενης ελευθερίας του τύπου είναι μόνο ιδιώτες, φορέας της ραδιοτηλεοράσεως μπορεί να είναι τόσο το δημόσιο όσο και ιδιώτες (υπό τον όρο ότι υπάρχει πάντοτε άμεσος κρατικός έλεγχος).

Η σχέση της ελευθερίας της πληροφόρησης και της ελευθερίας των Μ.Μ.Ε. όπως αυτή τους αποδίδεται μέσα από το Σύνταγμα και τους νόμους, με τους νόμους περί βασικού μετόχου, είναι φανερή. Αντικείμενο της συνταγματικής πρόβλεψης και των νόμων περί βασικού μετόχου είναι η ανεξάρτητη και ανόθευτη πληροφόρηση του κοινού. Γίνεται προσπάθεια να αποφευχθεί η διαμόρφωση της πληροφόρησης ανάλογα με τα συμφέροντα του ιδιοκτήτη του εκάστοτε μέσου πληροφόρησης, ο οποίος αποσκοπεί και στην διαμόρφωση θετικών προϋποθέσεων προκειμένου να προβεί σε σύναψη συμβάσεων με το δημόσιο.

7.- Η ελευθερία του ανταγωνισμού

7.1.- Η αρχική έννοια του ανταγωνισμού

Η λέξη ανταγωνισμός δεν προέρχεται από τη νομική γλώσσα. Οι ρίζες του βρίσκονται στην κοινωνιολογία. Στην αρχική του σημασία, ως μία μεταξύ πολλών μορφών ανθρώπινης συμπεριφοράς, ανταγωνισμός νοείται η διεκδίκηση του ίδιου πράγματος. Η διεκδίκηση προϋποθέτει πλειονότητα διεκδικητών, κοινό αντικείμενο διεκδίκησεως και γνώση για την ύπαρξη διεκδικητών. Έτσι ο ανταγωνισμός καταλήγει σε σύγκριση δυνάμεων, τελικός του δε σκοπός είναι η κατάκτηση εκείνου που διεκδικείται.

Ο ανταγωνισμός, ως δράση για κτήση και διατήρηση εκείνου που αποκτήθηκε, επεκτείνεται σε όλους τους τομείς της ανθρώπινης δραστηριότητας, κυρίως όμως στον οικονομικό χώρο, όπου το διεκδικούμενο είναι η πελατεία.

7.2.- Ο ανταγωνισμός στον οικονομικό χώρο

Για τη φιλελεύθερη οικονομική σχολή ο ανταγωνισμός αποτελούσε φυσική κατάσταση. Ο ανταγωνιστικός αγώνας διεξάγεται και εξελίσσεται μέσα στην «αγορά» μεταξύ εκείνων που βρίσκονται στο ίδιο επίπεδο –οριζόντιος ανταγωνισμός- ή μεταξύ εκείνων που βρίσκονται σε διαφορετικά επίπεδα –κάθετος ανταγωνισμός. Σύμφωνα με την κλασική θεωρία των Smith και Ricardo, που θεμελιώνεται πάνω στον ατομικό εγωισμό, στον ανταγωνιστικό αγών επιζεί ο ικανότερος και συνεπώς ο ανταγωνισμός εμφανίζεται σαν τάξη αρρύθμιστη, αυτορρυθμιζόμενη όμως από τη φύση της που εγγυάται για όλους την πληρέστερη σύνθεση των σκοπών, ελευθερία, ισότητα και ευημερία.

Σε ανάλυση των προϋποθέσεων του ανταγωνισμού προχώρησε αργότερα η θεωρία των

τιμών, που βασίστηκε στο μοντέλο του πλήρους ανταγωνισμού, που αρνείται την έννοια του μονοπωλίου και που βασίζεται στην πλειονότητα εκείνων που μετέχουν στο οικονομικό συμβάν, στην ομοιογένεια των αγαθών και το ενιαίο της τιμής τους σε κάποιο συγκεκριμένο όμως χρονικό σημείο. Σε μια τέτοια αγορά για οποιονδήποτε ζητάει ή προσφέρει η τιμή είναι κάτι το δεδομένο, πάνω στο οποίο δεν μπορεί να επιδράσει παρά προσαρμόζοντας την ποσότητα της παραγωγής του. Αυτός όμως ο πλήρης ανταγωνισμός είναι μοντέλο ιδεατό εξωπραγματικό, αφού στην οικονομική πραγματικότητα ο ανταγωνισμός είναι ατελής, που τον χαρακτηρίζει τόσο η ανομοιογένεια των αγαθών και οι διαφορές των τιμών, όσο και οι μονοπωλιακές τάσεις των οικονομούντων. Η συσχέτιση αυτή του ανταγωνισμού με την οικονομική πραγματικότητα επέτρεψε στην οικονομική σκέψη να απομακρύνει την εικόνα του χρονικά στατικού πλήρους ανταγωνισμού και να δει τον ανταγωνισμό λειτουργικά μέσα στις διάφορες φάσεις της αγοράς. Έτσι ο ανταγωνισμός παύει να θεωρείται μοντέλο στατικό και θεάται ως δυναμική διαδικασία (Workable Competition). Η ιδέα του ανταγωνισμού ως διαδικασίας κάλυπτε τρία βασικά αιτήματα: τη δυσπιστία στην οικονομική δύναμη, το ενδιαφέρον για τους καταναλωτές και τις ίσες ευκαιρίες για τους ανταγωνιζομένους. Η διαδικασία του ανταγωνισμού γίνεται έτσι ο προτιμότερος κυρίαρχος των αγορών. Αργότερα η οικονομική σκέψη απομακρύνθηκε από τις ιδέες της Σμιθιανής θεωρίας. Η νέα φιλελεύθερη οικονομική σχολή του Freiburg δέχτηκε την αρχή της ελεύθερης οικονομίας αλλά περιοριζόμενη από τον ανταγωνισμό που επιβάλλεται πια σαν επιταγή. Έτσι ο ανταγωνισμός παύει να αποτελεί φυσική κατάσταση και γίνεται καθήκον και τάξη που κάθε οικονομικό σύστημα οφείλει να διατηρεί και να ρυθμίζει έτσι, ώστε να εξασφαλίζεται η ελεύθερη συμμετοχή καθενός στον ανταγωνισμό. Συμπερασματικά μπορεί να δεχτεί κανείς ότι ο οικονομικός ανταγωνισμός στην ουσία του είναι η δυναμική εκείνη διαδικασία που επιβάλλεται ως αρχή τάξεως στην αγορά και που χαρακτηρίζεται από τις παράλληλες προσπάθειες των ανταγωνιζομένων, με την προσφορά καλύτερων τιμών και όρων, να συνάψουν πελατειακές σχέσεις.

7.3.- Το πέρασμα της έννοιας του ανταγωνισμού στο Δίκαιο.

Η αφετηρία της μεταβάσεως της έννοιας του ανταγωνισμού από το οικονομικό χώρο στο δίκαιο πρέπει να αναζητηθεί στη συνεπεία της βιομηχανικής επαναστάσεως διάσπαση του ατομιστικού χαρακτήρα της αρχής της ελευθερίας των συμβάσεων και στη διάπλαση της τελευταίας μέσα στο κοινωνικό και συνεταιριστικό πλαίσιο της νεότερης εποχής. Η ελευθερία στον ανταγωνισμό θεσμοποιείται γίνεται ελευθερία *sub lege*, που ταυτίζεται με την ισότητα στον ανταγωνισμό. Καθένας πρέπει να απολαμβάνει τις ίδιες δυνατότητες ανταγωνισμού: η αρχή του ανταγωνισμού.

Η διατήρηση αυτής της αρχής εξαρτάται από δύο προϋποθέσεις.

Πρώτον, προϋποθέτει τον προσδιορισμό από την έννομη τάξη των πλαισίων της επιτρεπόμενης συμπεριφοράς στον ανταγωνισμό. Επιτρεπόμενη συμπεριφορά νοείται η πάνω στην αρχή της καλύτερης παροχής, της καλύτερης αποδόσεως, βασιζόμενη φυσική ευχέρεια καθενός να ανταγωνίζεται. Η επιλογή ανήκει ελεύθερα στον πελάτη. Μέσα ή μέθοδοι που αλλοιώνουν αυτό το αποτέλεσμα είναι αθέμιτα και μη αποδεκτά από την έννομη τάξη. Ο αθέμιτος ανταγωνισμός παρίσταται έτσι ως αντικειμενικώς αξιολογημένη κατάχρηση της φυσικής ευχέρειας για ελεύθερο ανταγωνισμό. Συνεπώς ο θεμιτός ανταγωνισμός είναι ελεύθερος. Αυτή η πρώτη προϋπόθεση της αρχής του ανταγωνισμού καλύπτεται και ρυθμίζεται από το δίκαιο του αθέμιτου ανταγωνισμού.

Δεύτερον, προϋποθέτει τη διατήρηση αυτού του ανταγωνισμού καθεαυτού ως οικονομικού φαινομένου. Έτσι διαπλάστηκε το δίκαιο του ελεύθερου ανταγωνισμού.

7.4.- Οι δύο κύκλοι δικαίου του ανταγωνισμού

7.4.1.- Το δίκαιο του αθέμιτου ανταγωνισμού

Βασικό νομοθέτημα του δικαίου τούτου είναι ο Ν. 146/1914 «περί αθέμιτου ανταγωνισμού». Αν και στις απαρχές του το δίκαιο αυτό σκόπευε στην προστασία των ανταγωνιζομένων, η κατά τις τελευταίες δεκαετίες εμφάνιση νέων οικονομικών δομών, στρατηγημάτων και φαινομένων, η υπερανάπτυξη της βιομηχανίας και των συστημάτων επηρεασμού της αγοράς, συντέλεσαν ώστε οι σκοποί του να επεκταθούν και στην προστασία των καταναλωτών και της ολότητας. Όλα τα συμφέροντα, καταναλωτών και ολότητας συγκλίνουν και συνθέτουν την ίδια αποστολή του δικαίου του αθέμιτου ανταγωνισμού, δηλαδή να διατηρείται η ανταγωνιστική ελευθερία «καθαρή» από αθέμιτες πράξεις.

7.4.2.- Το δίκαιο του ελεύθερου ανταγωνισμού.

Βασικό νομοθέτημα του δικαίου τούτου είναι ο Ν. 703/1977 «περί ελέγχου μονοπωλίων και ολιγοπωλίων και προστασίας του ελεύθερου ανταγωνισμού». Οι βασικές του διατάξεις των άρθρων 1 και 2 αποδίδουν σχεδόν πιστά τις διατάξεις των άρθρων 85 και 86 της Συνθήκης της Ρώμης, που ισχύουν και στο εσωτερικό μας δίκαιο. Το δίκαιο αυτό θεσμοποιεί και εξασφαλίζει ρυθμιστικά εκείνο που άφηγε να εξυπακούεται το δίκαιο του αθέμιτου ανταγωνισμού, την ανταγωνιστική ελευθερία, το ίδιο το φαινόμενο του οικονομικού ανταγωνισμού. Ο ανταγωνισμός πρέπει να είναι ελεύθερος. Συμπράξεις επιχειρήσεων που περιορίζουν, νοθεύουν ή αλλοιώνουν τον ανταγωνισμό ως και η καταχρηστική εκμετάλλευση της δεσπόζουσας θέσεως στην αγορά θεωρούνται κατ' αρχήν ανεπίτρεπτες τόσο κατά το εθνικό, όσο και το κοινοτικό δίκαιο. Ο οικονομικός ανταγωνισμός επιβάλλεται να υπάρχει. Του αποδίδεται έτσι λειτουργική ικανότητα για να εξυπηρετεί οικονομικοπολιτικούς και κοινωνικοπολιτικούς σκοπούς: Τη δημιουργία οικονομικού συστήματος ελεύθερης αγοράς και τη δυνατότητα καθενός για ελεύθερη συμμετοχή σ' αυτήν.

7.5.- Το ενιαίο του δικαίου του ανταγωνισμού

Το δίκαιο του αθέμιτου ανταγωνισμού και το δίκαιο του ελεύθερου ανταγωνισμού μεθοδολογικά διαφέρουν από άποψη βάσεως της περιεχόμενης σ' αυτά νομικής απαξίας και από άποψη αντικειμένου.

Το δίκαιο του αθέμιτου ανταγωνισμού περιέχει κυρίως ηθική αξιολόγηση μιας συμπεριφοράς και αντικείμενό του είναι η χρηστή τάξη στον οικονομικό ανταγωνισμό. Το δίκαιο του ελεύθερου ανταγωνισμού, δεν αποδίδει κάποια ηθική απαξία σε ανταγωνιστική πράξη, αλλά αντικείμενο έχει αυτή την ίδια υπόσταση του οικονομικού ανταγωνισμού.

Ζήτημα γεννήθηκε αν τα δύο αυτά μέρη του δικαίου του ανταγωνισμού είναι ξεχωριστά μεταξύ τους, οπότε θα υπάρχει δυαδισμός στο δίκαιο του ανταγωνισμού, ή αν βρίσκονται σε άμεση συσχέτιση μεταξύ τους, οπότε και δημιουργούν ενιαία τάξη.

Κρατούσα και ορθότερη είναι η θεωρία που δέχεται την ενότητα του δικαίου του ανταγωνισμού. Δίκαιο αθέμιτου ανταγωνισμού και δίκαιο ελεύθερου ανταγωνισμού είναι δύο μέρη της αυτής τάξεως δικαίου. Αποσκοπούν στην πραγμάτωση κοινού σκοπού που συνίσταται στην εξασφάλιση της τάξεως ενός θεμιτού και ελεύθερου ανταγωνισμού και απαντούν σε δύο ερωτήματα: πώς (ποιοτικά) πρέπει να ασκείται ο ανταγωνισμός και ποια η έκτασή του (ποσοτικά). Εξάλλου η μεταξύ τους σύνδεση δεν προκύπτει μόνο από τον σκοπό που επιδιώκουν αλλά και από μία εσωτερική σχέση αλληλεπιδράσεως και αλληλοπροσδιορισμού.

Από το δικαιοσύστημα του ανταγωνισμού αναπηδούν γενικές αρχές, αλληλοεξαρτώμενες κατά κανόνα, που αποτελούν κατευθυντήριες κατά την αξιολόγηση της συγκεκριμένης περίπτωσης. Βασικές αρχές αυτής της φύσεως θεωρούνται: 1) η αρχή της διατηρήσεως της ισότητας των ευκαιριών στον ανταγωνισμό, 2) η αρχή του αποδοτικού ή, ως άλλως λέγεται, της καλύτερης αποδόσεως στον ανταγωνισμό, 3) οι αρχές της αλήθειας και αντικειμενικότητας των δηλώσεων κατά τον ανταγωνισμό.

8.- Οικονομική ελευθερία και Σύνταγμα.

8.1.- Η οικονομική ελευθερία ως ατομικό δικαίωμα

Στον οικονομικό χώρο ανέκαθεν συνυπήρχε η ατομική οικονομική δραστηριότητα με την κρατική σε διαφοροποιημένη έκταση και νομική πολυμορφία.

Στο δίκαιό μας η οικονομική ελευθερία αποτελεί εκδήλωση του δικαιώματος του τόμου για ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητάς του που κατοχυρώνεται συνταγματικά σαν αδιάσπαστο δικαίωμα στο άρθρο 5 παρ. 1 και 3 του Συντάγματος. Η οικονομική ελευθερία έχει αναχθεί έτσι σε ατομικό δικαίωμα και θεμελιώνει κατ' αρχήν αξίωση για αποχή του κράτους από το πεδίο της ιδιωτικής οικονομικής δραστηριότητας, αξίωση που στρέφεται τόσο κατά του νομοθέτη, όσο και κατά της διοικήσεως

8.2.- Η ανταγωνιστική ελευθερία.

Συγκεκριμενοποίηση του ατομικού δικαιώματος της οικονομικής ελευθερίας είναι και η «μη κατονομαζόμενη» στο Σύνταγμα ανταγωνιστική ελευθερία. Το δικαίωμα στην ανταγωνιστική ελευθερία δεν έχει το νόημα αξιώσεως για αποχή των άλλων από την αγορά ή για παραμερισμό του ανταγωνισμού, αλλά σημαίνει ότι καθένας έχει δικαίωμα συμμετοχής στον ανταγωνιστικό οικονομικό χώρο καθορίζοντας κατά την κρίση του τη συμπεριφορά του κατά τη ζήτηση και προσφορά των αγαθών. Είναι ελευθερία *sub lege*. Αν η ελευθερία αυτή ήταν απεριόριστη θα ήταν επιτρεπτό στον καθένα να επικρατήσει μέσα στον οικονομικό χώρο της αγοράς με κάθε μέσον μέχρι πλήρους επικρατήσεως, επιβολής των όρων του και ουσιαστικού συνεπώς παραμερισμού του ανταγωνισμού. Όμως η σχετικοποίηση της ανταγωνιστικής ελευθερίας προς τα «δικαιώματα των άλλων» σημαίνει εξασφάλιση της αντίστοιχης ανταγωνιστικής ελευθερίας των άλλων, διατήρηση δηλαδή του ανταγωνισμού ελεύθερου από εμπόδια που διακινδυνεύουν την υπόστασή του. Έτσι θεσμοποιείται από το Σύνταγμα η λεγόμενη «ελευθερία του ανταγωνισμού» σαν κατάσταση δικαίου και συγχρόνως «ποσοτικό όριο» ασκήσεως του δικαιώματος της ανταγωνιστικής ελευθερίας. Η σχετικοποίηση της ανταγωνιστικής ελευθερίας προς τα «χρηστά ήθη» δίνει το «ποιοτικό όριο» της ανταγωνιστικής ελευθερίας ως προς τη συμπεριφορά, τα μέσα και τις μεθόδους μέσα στον οικονομικό χώρο αξιολογούμενα με βάση την κρατούσα κοινωνική ηθική. Θεμελιώνεται έτσι συνταγματικά το δίκαιο του αθέμιτου ανταγωνισμού σαν περιορισμός της ανταγωνιστικής ελευθερίας.

Τέλος η σχετικοποίηση της ανταγωνιστικής ελευθερίας προς «το Σύνταγμα» αποδίδει τους δυνατούς περιορισμούς της από την παρεμβατική κυρίως δραστηριότητα του κράτους. Και η ελευθερία του ανταγωνισμού υπάρχει στη φιλοσοφία του νομοθέτη που διαμόρφωσε τους νόμους περί βασικού μετόχου. Τα σχετικά νομοθετήματα στοχεύουν, μέσα από την απαγόρευση της σύναψης συμβάσεων με το δημόσιο από κατόχους ή βασικούς μετόχους μέσω μαζικής ενημέρωσης, να επιβάλλουν όρους υγιούς και θεμιτού ανταγωνισμού στην αγορά, χωρίς να υπάρχει η δυνατότητα για κάποιον να εκμεταλλευτεί την προνομιακή θέση του προκειμένου να αποκομίσει οικονομικό όφελος.

Βασικά συμπεράσματα

Από όσα αναπτύχθηκαν παραπάνω προκύπτει κατ' αρχήν ότι με το τελευταίο νομοθέτημα της Κυβέρνησης, συνεχίστηκε η προσπάθεια για την πάταξη του φαινομένου της διαφθοράς, της αδιαφάνειας και της διαπλοκής κατά τη σύναψη δημοσίων συμβάσεων από ιδιοκτήτες, εταίρους, βασικούς μετόχους ή διευθυντικά στελέχη Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης, η οποία είχε ξεκινήσει με την αναθεώρηση του Συντάγματος του 2001 και το Ν.3021/2002.

Η αρχή της διαφάνειας αποτελεί θεμελιώδες συστατικό του κράτους δικαίου και απαραίτητη προϋπόθεση μιας ευνομούμενης και δημοκρατικής πολιτείας. Αντίθετα, η αδιαφάνεια εγκαθιδρύει νομοτελειακά ένα νοσηρό καθεστώς, στο πλαίσιο του οποίου η παράνομη συναλλαγή ευδοκμεί, το δίκαιο του οικονομικά ισχυρότερου επικρατεί, ο ελεύθερος ανταγωνισμός νοθεύεται, η ισονομία καταστρατηγείται, η δημοκρατική ουσία αλλοιώνεται. Η επικράτηση αυτής της κατάστασης επί χρόνια κάνει την αλλαγή αναγκαία. Δυστυχώς δεν υπήρξε συνεννόηση μεταξύ των κομμάτων και έτσι η ισχύς του νέου νόμου ανεστάλη, μετά και από παρέμβαση της Ευρωπαϊκής Ένωσης, παρόλο που όλοι συμφωνούν ότι θα πρέπει να ρυθμιστεί το εν λόγω ζήτημα με νόμο, ο οποίος όμως θα σέβεται τις συνταγματικά κατοχυρωμένες αρχές της ελευθερίας της πληροφόρησης και της ελευθερίας του ανταγωνισμού.